Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

[...]найй 1921 оной [...] 21-нээ гарана. | № 192 (18515) | 1990 оной августын 22, среда | Сэн 3 мүн.

[О]РОНОЙ ТҮҮХЫН ДАБААЕ [...]РЭТЭЙ ТҮРЭТЭЙГӨӨР ДАБАХА

Одессын сэрэгэй округто М. С. Горбачевой хэлэһэн үгэ

[...]нүхэдүүд! [...] хуралсалда байлса[...] министр Дмит[...]евич Язовай урих[...] хүлеэн абаа [...] үедэ бидэ һанал [...] халан абалсаабди, [...] үгөөбди. Алба[...]нууд дээрэ тодор[...] гаргажа, тобшо[...] бэээт. [...]улгүй байдалай тү[...] сэрэгшэд арад зо[...] айхабтар ехэ ха[...] гэжэ ороной Пре[...] тула мүнөөдэрэй [...] онсолон тэмдэг[...] гэжэ тооломоб. [...] дотоодын ба улас[...] оршон байдалтай [...] сэрэгэй хэрэ[...] Зэбсэгтэ Хүсэнүү[...] асуудалнууд [...] тэды хэлэхэ һанаа[...] түрүүн олониитын [...] ба орон соохи бү[...] ажал ябуулга тухай [...] һанамжаяа хэ[...].

[...] хүгжэлтые хэдэн [...] тодорхойлхо [...] шэнэдхэлгын ехэ [...]нүүдые абахаяа бай[...] ороной экономическа [...] ехэ хубилалта[...] байна. Хамтын [...]олдолгонуудаар, бү[...] хабаадалгатай[...] олон үндэһэ яһата[...] гүнзэгыгөөр шэ[...]обди. Хуули ёһо[...] ламжа эршэм[...] үлэгдэжэ бай[...]ствын соёлой, сэдь[...] арга боломжые [...] шангаар та[...] хубил[...] амжалтатай[...] хэсүү.

[...]уеын харюусалгань [...] гэбэл, хубилган [...] политикые бэе[...] бидэнэй гатал[...] шатын һүүлээр [...] хубилалтануудай ша[...] ажабайдалай шэнэ [...], общественэ шэ[...] хараалагдаһан [...] ухаанай, түү[...] үндэһэ ба[...] гэһэн ороной хуби [...] олониитын һанаае [...] Обществын бү[...] демократи саа[...] хажуугаар [...] орохо гээшэ [...] зорилгонуудые [...] зам мүн. Арад [...] айлгаха, тэ[...] орохо гээшэ со[...] зорилгонуудһаа ар[...], хүнүүдэй һуудал [...] гэһэн һа[...] түрүүлхэ һэдэлгэ[...] ушараабди. Арад зоной ажабайдалые муу болгохо тухай ороной хүтэлбэрилэгшэдэй һанаагаа зобожо байһан шэнги болоно. Хубилган шэнэдхэлгэдэ дурагүй хуушанай үзэл баримталха хүсэнүүдэй аша туһа нэн түрүүн эндэ харагдана. Общество доторхи бэрхэшээлнүүдые өөһэдынгөө аша туһада хэрэглэн, хүшэр хүндэ байдалые һамбаашалан, гуримшуулагдадаг дэлгүүртэ шэлжэн орохо хэмжээнүүд тушаа хүнүүдтэ һэжэг түрүүлхые, иигэжэ байдалые тогтонижонги бэшэ болгохые, шэнэдхэлгэнүүдтэ һаад хэхые тэдэнэр оролдоно. Эдэ хүнүүдэй оролдолгонууд бэлээр ойлгогдоно. Зонхилон албадалгын гуримые, тэрээнтэй холбоотой ажабайдалай түхэл янзануудые үлөөхэ гү, али тэрэниие хэрэглэхэ болзорые утадхаха, тиигэжэ өөрынгөө мүнөөнэй байдалые, хараа шугамые үлөөхын тула тэдэнэр бүхы шадалаараа оролдоно. Тиимэһээ арад зоной аша туһа тухай бэшэ, харин өөһэдынь аша туһа тухай хэлэгдэнэ.

Обществын экономическа эмхидэл ямаршье байнаб, байгаа лэ, хүнүүдэйл һайн һуудалтай байгаа һаа, хамаагүй гэһэн ондоо, баһал дэлгэрэнги һанамжа үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үедэ хэлэгдэдэг болонхой. Иигэжэ хэлээшэнь бидэ бүгэдэндэ зүйтэй шэнгеэр абаһаар һанахаар. Теэд энэнь зорёолжо бэлэн болгоһон ябадал. Иимэ хараа шугам баримталагшад өөһэдынгөө хараа бодолнууд болон һанагшалгануудые соносхохоёо шиидэнэгүй. Теэд олониитын һанаае төөрюулхэ, үнэн зүб хараа шугамыень алдуулха гэһэн зорилго табиһаниинь ойлгосотой. Хүшэр хүндэ байдалые һамбаашалан, социалис үг зорилгонуудтай хасаха, тэрэнэй удха шанарые буруу һүргэхэ, хубилган шэнэдхэлгын политическэ хараа шугамые хубилгаха ябадалда обществые бэлдэхэ холын хараатайгаар эдэ бүгэдэ хэгдэнэ. Бэелүүлэгдэжэ байгаа хубилалтануудай улам саашаа хүгжэхэ бүринь иимэ хоёр талаһаа добтолгонууд улам ехээр хэгдэхэ гэжэ тобшолол хэжэ болохо. Сэхыень хэлэхэдэ, иимэ ушарнуудтай дайралданабди.

Найруулагдаһан янзаарнь хубилган шэнэдхэлгын политикые ойлгодог бидэндэ, манай олонхи эрхэтэдтэ тэрэнэй үг удха хубилхагүй: социалис үг зорилго бэелүүлхэ, экономическа ба политическэ байгууламжа гүнзэгыгөөр хубилгажа, общественэ сэдьхэл бодолой талаар элүүржүүлжэ, социализмда шэнэ амисхал олгохо гээшэ тэрэнэй зорилго болоно. Общество соо эрхэ сүлөө, демократи, хүндэ хүндэтэйгөөр хандаха ябадал баталха, хүнэй өөрынгөө арга шадабари харуулха, ажабайдалайнгаа түсэбүүдые бэелүүлхэ аргатай байхын тула бүхы эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха гээшэ манай зорилго мүн.

Мүнөө үедэ социализмын кризис тухай, тэрээнһээ байтагай түүхэдэ тэрэнэй доройтон һалаһан тухай хэлэдэг болонхой. Социалис үг зорилго бүхыдөө һалаа бэшэ, харин наһанайнгаа һүүлшын жэлнүүдтэ Ленинэй буруушааһан, социализм гэһэн үгөөр нюугдадаг байһан зүүнэй утопическа сэрэгэй даамай коммунизм һалаа гэжэ тоолодог хүнүүдэй тобшололнуудые би өөрөө хубаалдадагби. Имагтал тиимэһээ СССР-тэ тохёолдоһон кризис тэрэнэй эсэс болохогүй, харин социализмын үг удхые мүнөөнэй эрилтын ёһоор ойлгожо, общественэ шэнэдхэн һэргээлгэ болоно гэжэ баталха үндэһэ баримтанууд бии. Өөһэдынгөө дүй дүршэлые, мүн дэлхэй дээрэхи теоретическэ ухаан бодолой хубилалтануудые хараада абаха зуура, социализм гээшэ дэлхэйн соёл болбосоролдо ба [...]тэ хүн түрэлтэнэй ухаан бодолдо үндэһэлдэг агууехэ үг зорилго, капиталис обществодо хүдэлмэришэн ангиин тэмсэлһээ мүндэлһэн олониитын хүдэлөөн, харин мүнөө демократическа үргэн хүсэнүүдэй аша туһые элирхэйлэн харуулагша болоо гэжэ бидэ ойлгонобди. Социализм хадаа хүгжэлтын тодорхой шатада бии болодог, арад бүхэнэй түүхэтэ арга боломжонууд болон онсо шэнжэнүүдтэй зохилдуулагдан эгээл элдэб янзаар бэелүүлэгдэдэг социально-политическэ байгуулалта болоно.

Социализм хадаа зогсошоһон, хүдэлжэ шадахаяа болиһон ямар нэгэн түхэл янза гэжэ бидэ тоолоно бэшэбди. Энэмнай хододоо шэнэдхэгдэжэ байдаг хүдэлөөн. Хүнэй эрхэ сүлөө, экономическа ба политическэ демократи үргэдхэн батадхахын, бүхы янзын, тэрэ тоодо социальна ба үндэһэ яһанай дарлалта зайсуулхын, социальна үнэн зүб байдалай ба хамтын һаналаа нэгэдэлгын илган мандахын, хүнэй дүрбэн тэгшээр хүгжэхын түлөө тэмсэл тэрэнэй үндэһэ һууринь болодог. Сэхыень хэлэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгын гол бодомжын үг удха энэл болоно.

(Түгэсхэлынь 2-дохи хуудаһанда).

Тэжээл бэлэдхэлгэ—бүгэдын хэрэг

ТУҺАЛХАЯА ЯАНА ГЭЭШЭБ?

Хурамхаанай районой Дэрээнэй совхоздо үбһэ тэжээл бэлэдхэгшэдэй хэдэн звено эмхидхэгдэжэ, энэ наратай үдэрнүүдтэ үбһэшэд оролдосотойгоор ажаллажа байна. Сергей Дашибалович Цыремпиловэй хүтэлбэрилдэг үбһэшэдэй звено байгша оноо арендна подрядай гуримаар ажаллана. Мүкоо тэдэнэр Ботол-1 гэжэ газарта ниитынгээ малда үбһэ тэжээл бэлэдхэжэ байна. Тус звеногой үбһэшэд 800 центнер үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ түсэбтэй юм. Энэ звенодо дүрбэн хүн ажаллана. Эдэ хэд бэ гэбэл, Александр Аюшеев, Баир ба Баатар Борбоновууд, звеное даагша С. Д. Цыремпилов гэгшэд болоно.

Зунай эхеэр аяма халуун болоод, бороо ороогүй байгаа. Тиин халуунай һүүлээр хүйтэрөөд, ногоон һайнаар ургаагүй. Энээнһээ боложо, гектар газарһаа үбһэн багаар абтана.

— Манай звено зорилгоёо дүүргэхын тула хамаг арга боломжонуудаа элсүүлэн ажаллана. Гэбэшье техникэ дуталдажа, манда ехэ һаад ушаруулна. Нэгэ трактор, нэгэ сар манда бии. Үшөө нэгэ трактор үгөө һаань, һайн бэлэй. Гаахан һууринда 4 трактор бии. Теэд совхозой хүтэлбэрилэгшэдһээ эрихэдэ үгэнэгүй. Минии һанахада, арендна коллективүүдые тэдэнэр дэмжэхэ, туһалха дурагүй байна ха. Ядахын сагта хэрэгһээ гараһан трактор үгоо һаань, бидэнэр заһабарилжа, ашаглаха һэмди, — гэжэ С. Д. Цыремпилов хэлэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ зүүн гарһаа: 1. Баир Борбонов, А. Аюшеев ба Баатар Борбонов. 2. Звеньевой С. Д. Цыремпилов.

В. ГАРМАЕВАЙ фототекст.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй

УКАЗ

ТҮРХЫН 150-дахи ҺУНГУУЛИИН ОКРУГҺОО БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДЫЕ ҺУНГАХА ҺУНГУУЛИИН ОКРУЖНОЙ КОМИССИИЕ БАЙГУУЛХА ТУХАЙ

«Буряадай АССР-эй арадай депутадуудые һунгаха тухай» Буряадай АССР-эй Хуулиин 19, 22, 54-дэхи статьянуудтай тааралдуулан, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум иигэжэ тогтооно:

Буряадай АССР-эй арадай депутадые һунгаха һунгуулиин окружной комиссиие иимэ бүридэлтэйгөөр байгуулха:

Бурдуковский Владимир Николаевич, цехэй мастер — Байгалай леспромхозой ажалша коллективэй соведһээ,

Баторова Светлана Цыденжаповна, ахамад врач — Горячинскын профилированнэ больницын ажалша коллективһээ,

Васильева Людмила Иннокентьевна, инспектор—хүдэлмэришэдые хангалгын Байгалай таһагай ажалша коллективһээ,

Горбунова Любовь Ивановна, директор — Түрхын дунда һургуулиин коллективһээ,

Еремина Марина Ивановна, ревизор—хүдэлмэришэдые хангалгын Байгалай таһагай ажалша коллективһээ,

Лобанов Евгений Павлович, жолоошон — Байгалай мехлесхозой ажалша коллективһээ,

Мушаков Александр Фёдорович, профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ — Байгалай леспромхозой ажалша коллективэй соведһээ,

Пушкарев Иван Павлович, начальник — Гремячинскын худалдаа наймаанай предприятиин ажалша коллективһээ,

Слепнева Надежда Ивановна, багша — Гремячинскын дунда һургуулиин коллективһээ,

Шашков Александр Михайлович, механик — Байгалай леспромхозой ажалша коллективэй соведһээ,

Шумилов Алексей Николаевич, ахамад врач — Горячинск курортын ажалша коллективһээ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. БУЛДАЕВ.

Улаан-Үдэ, Соведүүдэй байшан, 1990 оной августын 20.

МУЯҺАА МЭДЭЭСЭНЭ

[...]ЯНГААР ҮЛҮҮЛБЭ

[...]«[...]строймеханизация» [...]3-дахи колонныи хү[...] Муяын голдо ни[...] хүдэлмэри хэжэ байн[...] авто-харгы, түмэр [...]сажа, олон миллион [...] хайр шорой, бутар[...] шулуу зөөһэн юм. [...] эдэнэр эдэбхи үүс[...]долго шадабари гар[...]лажа, Таксимо—Усть [...]ксимо—Ирокинда гэ[...] тосхонуудта авто-харгы [...] байна. Үдэр бү[...] шадабари үлүүлэн дүүр[...] ажалаа эрхим ша[...] хэнэ. Байгша оной [...] туршада 3 мил[...] мянган түхэригэй ба[...] түсэбтэй аад, үнэн [...] миллион 500 мянган [...] барилга хэжэ, трест [...]гэһэн мүрысөөндэ [...] оруулагдамал 163-[...] колонныи хүдэлмэришэд [...] барихынгаа хажуу[...] Таксимо посёлогто бай[...]нүүдые, социально-со[...] байшангуудые бодхооно. [...] жэл бүри 10 бүлэ [...]хо гэр барина. Байгша оной эхинһээ тус колонныи 6 бүлэ шэнэ байрада түбхинэн ороо. Эдэнэр хирпиисээр гаражнуудые, дачын гэрнүүдые барижа, ажахыдаа сэбэр олзо оруулна.

— Байгша оной эхинһээ миллион түхэригэй сэбэр олзо үйлэдбэридөө оруулаад байнабди. Энэ мүнгөөр ажалшадаа урмашуулнабди, байрын гэрнүүдые, социально-соёлой байшангуудые баринабди,— гэжэ оньһожоруулагдамал 163-дахи колонныи начальник В. В. Москаленко хэлэнэ.

Оньһожоруулагдамал 163-дахи колонныи эрхим хүдэлмэришэн Н. В. Козловой хүтэлбэрилдэг бригадын жолоошод һэрэ, квартал бүриингөө даабари үлүүлэн дүүргэжэ, олоной дундаһаа шалгарна. Түрүүшын хахад жэлэй туршада хүн бүхэн 22.654 түхэригэй ажал хэжэ, эгээл үндэр бүтээсэ түйлөө. Тиигэжэ мянган түхэригэй шанда хүртэһэн байха юм. А. Г. Золотарин, В. Н. Шеметов гэгшэдэй бригадануудай коллективүүд 500 түхэригэй шанда хүртэһэн алдартай. 163-дахи колонныи хүдэлмэришэд эрхимээр ажаллажа, үйлэдбэридөө сэбэр олзо оруулна, бултадаа дулаан зохид байрада түбхинэн һууна. Эрхим һайнаар, үнэн сэхээр ажаллахада иимэ урматай байна ха юм.

ХАМТЫН ШЭНЭ БАЙРА

Белоруссиин ССР-эй барилгашад Таксимо поселогой барилгада тон эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, эндэ байрын гэрнүүдые, һургуулиин, сад-яслиин байшангуудые олоор барижа, эрхим шанартайгаар ашаглалгада тушаагаа юм. Мүнөө һүүлшын объектнүүдые барилсажа байна. Һаяшаг эдэнэр 100 хүнэй байха хамтын байра хирпиисээр барижа дүүргээ. Гүрэнэй комисси энэ объект тушаан абахадаа, Белоруссиин барилгашадай хүдэлмэридэ һайн сэгнэлтэ үгөө.

Ф. К. Сапун, О. А. Зелинский, В. Г. Калачинский гэгшэдэй хүтэлбэрилдэг бригадануудай коллективүүд энэ хамтын байрын барилгада онсо шалгараа. Белоруссиин барилгашад ойрын сагта үшөө нэгэ 60 байратай гэр ашаглалгада тушааха.

К. ЖАМЬЯНОВ.

[БАРИ]ЛГАШАДАЙ [З]ОРИЛГО

[Ло]котив-вагон заһа[...] заводой хүдэл[...]эй ажаһуудаг [...]огто һүүлэй жэл[...] байрын гэрнүүд, элдэб байшангууд баригдажа, улам гоё болгогдожо байна. Эндэ предприятиин барилгын управлениин коллективэй габьяа ехэ ааб даа.

Мүнөө управлениин барилгашадай урда ехэ зорилгонууд табигдана. 60 ба 48 айл бүлын байха байрын гэрнүүдые, эдеэ хоолой магазинай, хэлхеэ холбооной отделениин байшангуудые барижа, байгша ондо ашаглалгада тушааха ёһотой. Энэ жэлэй дүүрэтэр тамаралгын бассейнэй барилгада 100 мянган түхэригэй барилга хабсаралгын хүдэлмэри хэхэ, 25-дахи телефонно станциин байшан бариха зорилготой.

Һүүлэй жэлнүүдтэ хирпиисэ, бетон гэхэ мэтын барилгын материалнуудаар муугаар хангагдаашье һаа, даажа абаһан объектнүүдээ һайн шанартайгаар бодхоохые тэдэнэр эрмэлзэнэ. Орешковэй тосхондохи заводой залуушуулай гэр байрын комплексын барилгада Г. А. Керенковагай, Л. П. Ивановагай, Н. З. Запекинэй бригаданууд бүтээсэтэйгээр хүдэлжэ, социалис мүрысөөндэ шалгарна.

В. СИУНОВА.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

ОЙЛГОСОГҮЙ ОРЁО ЮУМЭН ОЛОН

Хүдэлжэ олоһон мүнгэ зөөрэрзэ өөһэдыгөө хангаха, үйлэдбэрилһэн материалнуудаа, эд зөөриез хэрэглэн бэеэ даагаад ажаһууха зорилго Буряадай республикада бэелүүлэгдэмээр гү? Энэ асуудалаар хоёр ондоо һанамжа бии гэжэ элирнэ. Иимэ асуудалай табигдаханьшье буруу, бүтэмжэгүй гэжэ нэгэ зариманай тоолоо һаань, нүгөө талань регионально ажахын тоосоогүйгөөр саашадаа хүгжэхэ аргагүйбди гэнэ.

Алишье талань бодомжоёо баталһан баримтатай. Россин Федерациин автономно республиканuудай олонойнь гарза гаргаша олодог олзоһоонь дээгүүр гээ һаа, урмаа хухарха шалтагаан яһала бии. Илангаяа РСФСР-эй хүгжэлтын дундуур зэргын дүнгүүдтэй жэшээд үзэбэл, манай республика социальна байдалай талаар хойно тогшодой тоодо ороно гэхэ гү, али эгээл һүүлшын һууринуудай нэгые эзэлдэг. Промышленнэ продукци үйлэдбэрилгэ, эндэ ажаһуудаг хүн бүхэнэй мүнгэнэй доход, эдеэ хоолой зүйлнүүдээр, эд бараагаар хангалга РСФСР-эй бусад олон область, хизаарнуудайхиһаа доогуур хэмжээндэ юм.

Эдэ бүгэдэһөө тобшолходо, өөһэдынгөө олоһон мүнгэ зөөрэр өөһэдыгөө хангаха арга бидэнэртэ бии гээшэ гү гээд дахинаа бодомжолоод үзэхэ хэрэгтэй. Энэ талаар концепциеэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй үзэмжэдэ табихын тула доройтонги байдалайнгаа ушар шалтагаание элирүүлхэ ёһотойбди гэжэ һая болоһон Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй заседани дээрэ тэмдэглэгдэбэ. Бэеэ даанги байдалда орохо талаар документнүүдые бэлдэһэн эмхидхэлэй комитет ехэ хэмжээнэй хүдэлмэри хээ гэжэ мэдэрэгдэбэшье, олон асуудалай орёо ойлгосогүй байһаниинь эли.

Республикын Госпланай түрүүлэгшэ Л. П. Табалаев РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй үзэмжэдэ табигдаха документнүүдые дурдахадаа, дурсагдаһан концепци тушаа онсо тогтобо. Өөһэдынгөө олоһон мүнгэ зөөрэр өөһэдыгөө хангахын тула финансова байдалай шэнжэлэл, республикын социально-экономическа хүгжэлтэ тухай тобшо мэдээсэл, энэ талаар гол дүнгүүд үгтөө. Концепциин хэдэн хэһэг шэнээр харагдажа үзэгдэхэ ёһотой. Ажахы эрхилэлгын арга-моделинүүд сооһоо алиинь шэлэжэ, бэеэ даанги гуримда орохоб — энэ асуудал һанаа зобооно. Мүн лэ шэнэ гуримда орохо талаар тогтоолой проект бии юм, тэрээндэ хоёр нэмэлтэ хэгдэхэ. Нэгэдэхинь гэбэл, байгаали хамгаалгын хэмжээнүүдэй республиканска фонд байгуулха шухала. РСФСР-эй бюджедһээ 50 миллион түхэриг энэ хэрэгтэ зорюулагдаха. Хоёрдохи нэмэлтэнь гэхэдэ, Буряад орон ажал хэрэг ёһо эрхилэлгын сүлөөтэ зоно гэжэ соносхогдохо.

Республикын финансын министр М. Г. Намсараевай хэлэһэн үгые сугларагшад ехэл анхаралтайгаар шагнабад. 1991 ондо бюджедэй ба финансова нөөсэнүүдэй проект тухай тэрэ хөөрэжэ үгөө. Энэ талаар уридлан мэдээсэлгүй, бэлэдхэлгүй һаа, өөһэдыгөө хангалгын гурим яагаад үндэһэлэгдэхэб?

— Дэлгүүрэй экономикын үедэ хэрэглэмжын зэргээр сүлөө сэнгүүдэй тогтохошье һаа, социальна шухаг эд бараанда, эдеэ хоолдо тогтууритай үнэ сэн байха гэжэ хараалагдана. Гэбэшье оптово үнэ сэнгүүдэй хубилхань, дээшэлхэнь арсашагүй. Жэшээлбэл, түлишэ, элшэ хүсэн үнэтэй болохо, уламжалан дулаанай, электрын элшэ хүсэнэй түлөө үнэ сэн дээшэлхэ бшуу. Түхэреэн модон, хюрөөдэмэл материалнууд, дизельнэ түлишэ, ашаа зөөлгэ, ажаһуудалай талаар туһаламжанууд гээд тоолобол, үнэтэй болохо юумэн олон. Һү, мяха худалдан абаха үнэ сэн дээшэлхэ, уламжалан розничнэ сэнгүүдынь хубилха, — гэжэ республикын сэнгүүдэй талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ К. Д. Дагбаев хөөрэхэ зуураа шэнэ эрхэ байдалда бага олзотой хүн зониие социальна талаһаань хамгаалха тушаа онсолон тогтобо. Байгша оной түрүүшын хахад жэлдэ нёдондоной энэ үеынхитэй сасуулбал, үнэ сэнгүүдэй индекс 5,9 процентээр дээшэлээ гэбэл, 1991 ондо мүнөөнэйхиһөө бүришье ехэ илгаатай сэнгүүд тогтохо.

Буряадай АССР-эй Госстройн түрүүлэгшэ В. Д. Иринчинов, «Бурятлесхоз» нэгэдэлэй генеральна директор А. Д. Голоушкин, Нютагай промышленностиин министерствын ахамад инженер В. С. Михайлов, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ И. Т. Павлов, «Бурятлестоппром» нэгэдэлэй генеральна директор И. Г. Иванов, Буряадай эрдэмэй түбэй түлөөлэгшэ П. Ж. Хандуев гэгшэд үгэ хэлэхэдээ, хуушан үнэ сэнгүүд хараада абтажа, концепци зохёогдоо, экономикын талаар комитет байгуулга түргэдхэгдэхэ ёһотой гэхэһээ эхилээд шэнэ эрхэ байдалда промышленнэ ажал ябуулга, территориальна ба һалбариин харилсаан тухай һанамжа, бодомжонуудаа хэлэбэ.

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшонор В. К. Агалов, М. И. Семенов гэгшэд дэлгүүрэй экономикодо орохо гол ёһонуудые шудалха, бюджедэй талаар тоолон тодорхойлгоёо үргэлжэлүүлхэ, районуудта тоололгын-финансова балансуудые хаража үзэхэ хүдэлмэри захагүй ехэ гэжэ тэмдэглэбэ.

Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов автономито республикын бэеэ даанги байдалда орохо тушаа тогтоходоо, социально-экономическа олон зорилгонууд гүрэнэй туһаламжагүйгөөр шиидхэгдэхэ аргагүй гэбэ. Жэшээлбэл, байгаали хамгаалга, БАМ-ай зоные хүгжөөлгэ, бүйлуулан болбосоруулдаг промышленностиие бүрин түхэлдэнь хүргэлгэ гэхэ мэтэ томо программанууд. Нютагай удха шанартай предприятинуудые нээхэ тухай бодохо хэрэгтэй. Жэшээлбэл, арһаар дэгэл оёхо предприяти, нарин сэмбын комбинадай продукци эд болгохо оёдолой фабрика нээгээ һаа, тон һайшаалтай бэлэй. Социальна зорилгонууд гэхэдээ, бии байгаа предприятинуудые һэльбэн шэнэдхэхэ, зэбсэгжүүлхэ тухай мартанабди. Олон лэ иимэ предприятинуудта арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараан гаргагдана ха юм. Завод, фабриканууд өөһэдынгөө хүдэлмэришэдые барилгын хэрэгтэ һургажа, өөһэдын хүсөөр һэльбэн шэнэдхэлгэ ябуулха аргатай. Капитальна барилга, барилгын подразделенинүүдэй материально-техническэ бааза хүгжөөлгэ хадаа гол шухала зорилгонуудай нэгэн мүн. Хари гүрэнүүдэй технологи халан абаха хэрэг алишье талаһаа дэмжэгдэхэ ёһотой.

Нютагай ажахые шэнэ эрхэ байдалда оруулхадаа, бусад республиканuудай үүсхэлдэ анхараагүйдэ аргагүй гэжэ В. Б. Саганов тэмдэглэбэ. Октябрь һарада үнгэргэгдэхэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй сессидэ бүри бодомжологдоһон, тодорхой эрхэ байдалда бүри тааралдууһан документнүүдтэй хүрэжэ ерэхэ тухай тобшолол хэгдэһэн байна.

Г. ДАШЕЕВА, манай корр.

СЕМИНАР ҮНГЭРГЭГДЭБЭ

КПСС-эй республиканска комитедтэ Улаан-Үдэ хотын партийна эхин организацинуудай секретарьнарай семинар үнгэргэгдэбэ. Тэрэнэй хүдэлмэридэ партиин республиканска комитедэй нэгэдэхи секретарь Л. В. Потапов, секретарьнар К. А. Албашеев, П. А. Чукреев болон таһагуудые даагшанар хабаадаа.

Семинарые Л. В. Потапов нээжэ, КПСС-эй XXVIII съездын шиидхэбэринүүдһээ уламжалһан дүрбэн асуудалнуудые зүбшэхые дурадхаа.

«Социально-экономическа политика ба партийна эхин организацинуудай ажал ябуулга» гэһэн түрүүшын асуудалаар партиин республиканска комитедэй секретарь П. А. Чукреев богонихон элидхэл хээ. Тэрэ КПСС-эй XXVIII съездын удха шанар дээрэ богонихоноор тогтожо хэлээ. Мүнөө үедэ партийна организацинуудай үүргэ, хүдэлмэриин онол аргануудые эрид түргөөр хубилгаха эрилтэ съезд табяа. Энэ талаар партийна эхин организацинууд хүдэлмэри үшөө һулаар ябуулна гэзд тэрэ тэмдэглээ. Мүнөө үедэ тэдэнэр ажалша хүн тушаа нюураараа хаража, тэрэнэй аша туһын түлөө оролдохо зорилготой. Энээниие бэелүүлхын түлөө элдэб онол арга хэрэглэхэ ёһотой. Тэдэниие бэдэрхэ, эхин организацинуудай үүсхэл, эдэбхи бадаруулха, нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ гээшэ мүнөө дээрээ тон шухала зорилгонь болоод байһые тэмдэглээ.

Эмхидхэлэй-партийна хүдэлмэриин асуудалаар элидхэл КПСС-эй республиканска комитедэй эмхидхэлэй - партийна болон кадрнуудай хүдэлмэриин таһагые даагша В. Р. Булдаев хээ. Тиихэдээ зарим партийна организацинуудта, олон коммунистнуудай КПСС-эй XXVIII съездын документнүүдые, илангаяа, КПСС-эй Устав һайнаар шудалаагүй, тэдэнэй удха гүнзэгыгөөр ойлгоогүй байһан тухай хэлээ. Мүнөө партийна эхин организацинуудта ехэ эрхэнүүд үгтөө. Тэдэниие зүбөөр хэрэглэхэ, гол шухала асуудалнуудые өөһэдөө шиидхэхэ байһыень секретарьнарта ойлгуулжа үгэһэн байна.

Партийна эхин организацинуудта үзэл сурталай хүдэлмэри мүнөө үедэ яажа ябуулха тухай КПСС-эй республиканска комитедэй үзэл сурталай таһагые даагша В. М. Горлов хөөрэжэ үгөө. Энэ хүдэлмэриин гол шухала асуудалнууд гэхэдэ, ниитын һанал бодол элирүүлхэ, шудалха, тэрэниие бүридүүлхэ, партийна һуралсал эмхидхэхэ, хүнүүдтэй элдэб асуудалнуудые зүбшэлгэ эмхидхэхэ гэхэ мэтэ болоно. Эдэ бүгэдые партийна эхин организацинууд анхарха ёһотой болоно.

Республикын хүдөө ажахын мүнөө үеын байдал тухай мэдээсэл партиин республиканска комитедэй хоёрдохи секретарь К. А. Албашеев хээ. Хура бороо үбһэ хуряалгые хойшо татаа. Иигээд таряа, огородой эдеэ хуряалга эхилхэнь. Эдэ булта нэгэ доро хэгдэхэ боложо, хүдөө ажахын байдал тухашару болгоо. Тиимэһээ энэ үедэ городой предприяти, эмхи зургаануудай туһаламжа хэрэгтэй. Энээндэ партийна эхин организацинуудай секретарьнар анхарха болоно.

Семинарай түгэсхэлдэ асуудалнуудта харюунууд үгтэһэн байна. Мүн Л. В. Потапов үгэ хэлэжэ, тобшолол хээ.

М. САНДАНОВ.

ОРОНОЙ ТҮҮХЫН ДАБААЕ НЭРЭТЭЙ ТҮРЭТЭЙГӨӨР ДАБА[...]

(Түгэсхэл. Эхининь 1-дэхи нюурта).

Тэрэниие бэелүүлхэ талаар манай бухы хүдэлмэри, экономическа hалбарида элсүүлэгдэжэ байнхай. hэн түрүүн зөөриин харилсаануудта хабаатай шухала хэмжээнүүдые бэелүүлхэ болонобди. Гүрэнэй зөөриин онсо, хубаарилагдадаггүй байлга экономикын хүшэр хүндэ байдалай гол шалтагаан ба энэ кризисhээ гараха замда гол haалта болоно. Энэнь хүниие үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдhээ таhалдуулна, ажалшанай ба ажалша коллективүүдэй экономическа аша туhын үйлэдбэриин болон андалдаанай гол хүгжөөгшэ байхаар ажалай эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха арга боломжо олгоногүй. Энэмнай захиран-зонхилхо гуримай үндэhэ hууринь боложо үгэнэ. Энэ гурим манай бухы обществын хүгжэлтые удааруулна, тэрэниие болюулангүйгөөр, ороние hэргээн шэнэдхэжэ болохогүй. Гансал гүрэнэй зөөриин хэрэглэгдэдэг байхада экономическа hайн харилсаануудые тогтоохо, бодото дэлгүүр байгуулха талаар мүнөө болотор хэгдэhэн hэдэлгэнүүдэй буруу hүрэhэниинь ойлгосотой. Тиимэhээ зөөриие гүрэнэй бэшэ болгожо, онсо байлгыень усадхажа, зөөриин харилсаануудые эрид хубилгаха гэшэ хойшолуулашагүй гол зорилго болоно. Бидэ зөөриие ондо ондоо болгохо ёhотойбди. Энэмнай теоретическэ талаар бүтэшэгүй, гайхалтай шэнгээр hанагдажа болохо. Теэд түрүүшын ээлжээндэл тиигэжэ hанагдаха. «Пээшэнhээ эхилхэ», анхан түрүүшын нөөсэлгын шатада бусаха хэрэгтэй гэжэ баталдаг хүнүүдэй баримта hаналнуудые би зүбшөөхэ аргагүйб. Энэнь манай обществын бодото байдалые харалда абангүй, социализмын түхэл янзые зорюута ээлжээтэ гуримаар баадхалга болохо. Ажалшадайнь монополинуудhаа предприятинуудые худалдажа абаад, дэлгүүрэй экономикын хэмжээгээр ажалаа эрхилдэг, хүсэтэй фирмэнүүд болон концернүүдтэйшье амжалтатайгаар мүрысэдэг хүгжэнги оронуудай дүй дүршэлтэй бидэ танил гээшэбди.

Зөөриие үмсын мэдэлдэ оруулха зорилго түрүүшын ээлжээнэй гэжэ тоолохо ёhотойбди. Зөөриие ажалша коллективүүдтэ дамжуулжа, акционернэ бүлгэмүүдые, кооперативуудые, арендно предприятинуудые байгуулжа, харин зарим ушарта нэн түрүүн хангалгын ба худалдаа наймаанай талаар багахан предприятинуудые энгэй хүнүүдтэ худалдажа, сүлөөтэ үйлэдбэришэдэй нэгэдэл байгуулха ёhотой. Экономическа ашаг туhа, хүнүүдэй эдэбхи үүсхэл, ажахыгаа өөhэдөө мэдээд эрхилхэ ябадал, ажалайнгаа дүнгүүдые өөhэдөө мэдээд хэрэглэхэ ба ажалаа өөрынхеэрээ ябуулха эрхэ обществын гол эрхэ нүхэсэл болохо зэргэтэй.

Энэ талаар дундуур хэмжээнэй ба жэжэ предприятинууд онсо үүргэ дүүргэжэ, общество дотор предприятинуудые даажа абаха ябадал бухы хэмжээгээр hайшаагдаха ёhотой гэжэ бидэ тоолонобди. Эдэ бүгэдын эсэстэ экономическа сүлөө оршоод, эд бараа үйлэдбэрилэгшэдэй болон хэрэглэгшэдэй аша туhые таарылдуулха, хүн зониие, нэн түрүүн ядаруу байдалтай хүн зониие социальна талаар хамгаалгые хангаха зорилгоор экономическа онол арганууд туhаламжаар демократическа гүрэнөөр гуримшуулагдадаг дэлгүүр бии болохо ёhотой. Дэлгүүрэй экономикодо зохихо эмхинүүд, нэн түрүүн дэлгүүрэй инфраструктура хэрэгтэй болохо. Банкын, урьhаламжын-финансова, налогой гуримые эрид хубилгаха тухай хэлэгдэнэ. Энээниие баhал хойшолуулангүй хэхэ хэрэгтэй, хэгдэжэ эхилээшье.

Үшөө нэгэ тон шухала hанамжа тухай таанадта дуулгаха гээ hэм. Дэлгүүртэ шэлжэн орохо гэшэ бухы хүн зоной ухаан бодолые ондоо болголготой дээрэhээ эхилээд доодо шата хүрэтэр бухы кадрнуудай хүдэлмэриин шэнэ хэмжээнтэй холбоотой ехэ орёо хэрэг мүн. Эндэ зүндөө юуншье бүтэхэгүй. Шиидхэбэри баталан абтабал, бухы юумэн мүрөөрөө бүтэхэ бээз гэжэ найдаад байха заншалаа эсэслэн орхихо хэрэгтэй. Дэлгүүрэй экономикодо оронhон олон оронууд бии, теэд хүгжэнги бүлэг оронуудайхидал hайн дүнгүүд тэндэ туйлагдадаггүй. Энээнэй тайлбари юун болоноб гэбэл, мүнөөнэй дэлгүүрэй эрхэ байдалда экономикын hэлбэридэ хүдэлдэг кадрнууд түгэс шадабаритай, хүдэлмэриин газар бухэндэ шанга журамтай байха, өөрынгөө хэрэгтэ ба бусадай ажалда хүндэтэйгөөр хандаха эрилтэ табигдана.

Үйлэдбэридэ, худалдаа наймаанда, финансын эмхи зургаануудта хүдэлдэг манай инженернэ ба хүтэлбэриин кадрнуудые, экономикые хангадаг мэдээсэлэй системэнүүдэй хэмжээе, продукциин шанарые хүгжэнги оронуудайхитай сасуулаад үзөө hэе, эдэ бухы параметрнүүдээр бухы замые тон богони болзорто гаталха хэрэгтэй гэжэ сүлгэхот. Эрдэм ухаанай, мүнөөнэй технологиин туhаламжаар, юрэнхы болбосорол, бухы юумэндэ шадабари ба харюусалга дээшэлүүлжэ, бухы обществые энээндэ бэлдэхэ хэрэгтэй. Эдэ бүгэдын эсэстэ экономическа шэнэдхэлгэнүүд бэелүүлэгдэжэ, ажахыгаа ухаатайгаар эрхилхэ, ажалай, материальна, финансын нөөсэнүүдые зүбөөр хэрэглэхэ ябадал хангагдаха, гаргашада оруулдаг экономикодо сохилто эсэслэн хэхэ, бухы обществодо, бүлэ, хүн бухэндэ үрэ түгэс дүнгүүдые туйлаха арга олгохо байна.

Энэмнайл — эрэд зоной ажаhуудалай эрхэ байдал hайжаруулга, хараалагдаhан бухы хубилалтануудай удхань болоно гэшэ. Дэлгүүргүйгөөр бидэ хэрэгтэй хэмжээнэй эд бараа, тиимэhээ тиитэрээ эрхим шанартай эд бараа абажа шадахагүйбди гэжэ бидэ бултадаа мэдэрхэ ёhотойбди. Дэлгүүргүйгөөр экономикые түбэй газарhаа хүтэлбэрилгые болюулжа болохогүй, hүбэлгэн бэрхэ ябуулга хэхэ эрхэ сүлөө байхагүй, хүниие үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдтэ, газартань, өөрынгөө ажалай олзо оршые сүлөөтэйгөөр худалдалгада бусаажа болохогүй. Харин энээнгүйгөөр аша туhа байхагүй, манай экономикодо тон хэрэгтэй тэрэ моторынь үгы байха, хүдэлөөншье байхагүй.

Дэлгүүр хадаа ехэ үүсхэл гаргаха, ехэ ухаалан бодолго гаргаха ябадал болоно, гэбэшье ехэ харюусалга хэрэгтэй болохо. Хүнүүд ехээр мүнгэ олохо, баян дэлгэрээр ажаhууха, талаан бэлиг ба шадабарие өөрынгөө, обществын аша туhада олзотойгоор хэрэглэхэ аргатай байха болоно. Социалис шэлэлгэ хадаа гансал ажалаар, хүнүүдэй өөhэдынь экономическа аша туhын үндэhэ hуури дээрэ бэелүүлэгдэхэ аргатай байха. Имагтал иимэ ажалаар юумэ адляар хубааха бодол, хүнэй хүзүүн дээрэ ажаhууха ябадал дабагдаха байна бшуу. Тэдэмнайл обществые барина, тэрэнэй кризисэй байдалые түргөөр усадхаха харгы замда хаалта хэнэ ха юм. Социализмые хүнэй аша туhатай нэгэдүүлхэ гэhэн зорилго манай урда табигдана. Богонёор хэлэбэл, залан сэхэ бухэли хэмжээнүүдые бэелүүлэн, үйлэдбэриин коллективүүдэй бэеэ даагаад хүгжэлгэдэ, хүн ба бүлэ бухэнэй ажалай хүсэ шадалые элиишэлгэдэ үргэн харгы нээхые, албан зургаанай зонхилолго усадхахые хүсэнэбди. Эндэhээ гараха бухы аша туhануудтайгаар зөөри эдлэхэ эрхэ бодото дээрэнь баталха, тиигэжэ орон дотор тэрэниие хүндэлхэ оршон байдал байгуулха хэрэгтэй. Дэлгүүр болон зөөриие хүндэлэлгэгүйгөөр манайда демократиин, хүнэй эрхэнүүдэй, оюун бодолой ба үгэ хүүрэй сүлөөтэ найдамтай үндэhэ hуури байхагүй болоно.

Дэлгүүртэ шэлжэн оролгодо бэлдэхэ талаар ойрын hаранууда айхабтар ехэ хүдэлмэри ябуулха хэрэгтэй. Түрүүшын ээлжээндэ хэрэглэмжын дэлгүүрые тогтууритай болгохо талаар горитой хэмжээнүүдые бэелүүлхэ, мүнөө эбдэгдээд байhан ажахын холбоонуудые hайжаруулха, мүнөө бухы бэрхэшээл түбэгүүдэй байбашье, ажахын жэлые, шадаал hаа, hайн үрэ дүнгүүдтэйгээр түгэсхэхэ гэжэ оролдохо хэрэгтэй. Имагтал тогтууритай байдалай оршон соо дэлгүүр тээшэ эрид шууд дабшажа болохо байна бшуу.

Хубилган шэнэдхэлгые дамжан, бидэнэй тэрээн тээшэ дабшажа ябаhан социализмын түхэлэй илгаруулхы шэнжэнь гэхэдэ, социализмые эрхэ сүлөөтэй нэгэдүүлгэ болоно гэжэ нэгэтэ би хэлэhэн байхаб. Политическэ ба ниитын байгуулалтануудые демократизацилга хадаа элдэб шатын гүрэнэй хэрэгүүдтэ эрхэтэдэй хабаадаха адли тэгшэ арга боломжонуудые байгуулжа үгэнэ. Бухыдөө манай политикын социалис шэнжэ шанар ба экономикын хойноhоо тэрэнэй хиналта засагай бухы органуудта сүлөөтэ hунгалтануудые үнгэргэлгөөр хангагдадаг гэшэ. Тэрэнэй эшэ үндэhэниинь бодото дээрэ ажалшад болоно.

Хубилган шэнэдхэлгын социалис ба демократическа шэнжэ шанарай үнэншэмэ гэршэнүүдэй нэгэн гэхэдэ, хүдэлмэришэдэй ба таряашадай хүдэлөөе hэргээлгэ болоно. Энэмнай өөрынгөө, шэнэ харгы замай эхиндэ үшөөл байна гэшэ. Эндэ олон юумэн үшөөл мэдэрэгдэхэ, тогтонижохо ёhотой. Гэбэшье энэмнай хубилган шэнэдхэлгын амжалтада залан сэхэ удха шанартай, онсо шухала ябуулганууд болоно. Бидэ хубилган шэнэдхэлгын уг зорилгонуудые хүдэлмэришэд болон таряашадай хүдэлөөнэй уг зорилгонуудтай нягтаар нэгэдүүлхэ ёhотойбди.

Нацинууд хоорондын харилсаануудтахи эрид хурса түгшүүрил, манай Союзай хуби заяан экономикоhоо бага бэшээр бидэ бүгэдэнэй hанаа зобооно. Тиимэ, мүнөө болотороо байгаа Советскэ Союзай шэнжэ түхэл өөрынгөө бухы арга боломжонуудые дууhаа гэшэ. Гэбэшье энэмнай тэрэниие hандаргаахын, хубаарилан таhалхын тула сэгааулгын үгэ бэшэ, харин шэнэ үндэhөөр тэрэниие гүнзэгыгөөр хубилгаха ушар шалтагаан болоно гэшэ. Совет хүнүүдэй мүнөө үеынхидэй хуби заяаень гүйсэд дүүрэнээр шиидхэхэ, ерээдүйн үетэндэ айхабтар ехэ аша туhатай байха шиидхэбэринүүдые ороной арадууд абаха болоно.

Шэнэ Союзна хэлсээнэй бэлэдхэл үргэн дэлисэтэйгээр ябуулагдана, бухы hанамжа болон аша туhануудые хараадаа абахаар, тэрэнэй гүнзэгы эрдэм ухаанай, ниитын-политическэ шэнжэлэлгын үрэ дүн байхаар энэ хүдэлмэри ябуулагдана. Бидэ бүгэдэндэ, нүхэдүүд, энэмнай онсо удхатай хэрэг болоно гэжэ сэхэ хэлэhүү.

Национальна hэргэлгын, бэеэ даанхай эрхэнүүдые демократическа ёhоор шудалалгын ябуулганууд зүришэлдөөтэйгөөр ехэ хүндүүлхэйгээр ябуулагдана, зарим ушарта бүтэмжэтэй бэшэ, бэе бэеэ ойлголсологгүй байhаниинь халагламаар. Нацинууд хоорондын харилсаанудай хурсадалга гансашье hуладана бэшэ, харин мүнөөдөө үшөө үргэдэжэ байнхай. Энэ-тэрэ газарнуудта эрид шанга хёмороонууд бии болоно. Оршон байдалые өөhэдынгөө хара аминай зорилгонуудые туйлахын тула элдэб хүсэнүүдэй хэрэглэдэг байhаниинь эли болонхой. Үгэ буляалдалгын иимэ ябадал гаргахагүй, тиигээ тиитэрээ эмхи гуримгүй байдалда ороноо оруулжа, манай агууехэ гүрэниие hандаралгада хүргэжэ боломоор үйлэ хэрэгүүдэй хүгжэлтые болгохогүй гээшэ манай хамтын харюусалга мүн болоно.

Нацинууд хоорондын харилсаануудые гуримшуулха талаар хойшолуулашагүй, залан шууд хэмжээнүүдые абаха эрилтэ табидаг хүнгэн бэшэ оршон байдалда иимэ үгэнүүдые дууламха ушар тохёолдоно: Союзна хэлсээ бэлдэлгэтэй юрэнхыдөө яараhанай хэрэгтэй юм гү. Өөрөө ажабайдалнай хүнүүдые тэрэнэй хэрэгтэй байhые ойлголгодо туhалаг лэ гэжэ зариман бододог байна. Энээнтэй яашье зүбшэжэ болохогүй. Обществын кризисэй эрхэ байдалда таhаржа гараха хүсэнүүд эхэнхидээ националис эмхи гуримгүй ябадал үүсхэдэг, тиихэдээ олон ушарта хүтэлбэрилжэ боломоор бэшэ, бухы орондо, үнгэрхэдөө, уласхоорондын байдалда аюултай хохидолнуудые гаргажа боломоор ябуулгануудые үүсхэдэг байна. Союзна хэлсээнэй бухы асуудалнуудые гансата шиидхэхэ хэрэг бэшэ байhаниинь эли ааб даа. Гэбэшье тэрэмнай үни удаанай, хүшэр хүндэ ябуулгада, бодомжотой, бүгэдэндэ таарама шиидхэбэринүүд тээшэ хүдэлөөндэ эрид эрьелтын шата мүн болоно. Энэмнай мүнөө илангаяа шухала юм, юуб гэхэдэ, шэнэ Конституциин хэрэгтэй болоhониинь улам бүри хурсаар мэдэрэгдэнэ, харин тэрэнэй шухала хубинь Союзна хэлсээн болохо ёhотой байна бшуу. Тэрэ бэеэ даанхай гүрэнүүдэй Союзай хуули ёhоной үндэhэ hуури болохо ушартай.

Эдэ бухы шалтагаануудhаа уламжалан, мүнөө жэлдэ Союзна хэлсээнэй баталагдахынь түлөө бухы юумэ хэхэ хэрэгтэй гэжэ тоолоноб. Олон талын горитой хүдэлмэриин хэлэгдэжэ байhые би саг үргэлжэ мэдэжэ байдагби. Энээндэ бухы республиканууд, автономито эмхидэлгэнүүд хабаадана. Айхабтар ехэ материал шудалагдана, манай ороной болон хубилган шэнэдхэлгын энэ үндэhэн шухала асуудалаар ниитын hанал бодолой хубилалтанууд шэнжэлэгдэнэ гэшэ. Энэ документ хадаа бүгэдэндэ таарамжатай, арадуудай hанал бодолдо харюусама, үнэн зүб байхынь тула, гансашье дотоодын бэшэ, мүн гадаадын эрхэ нүхэсэлнүүдые, оршон тойронхи дэлхэй дээрэхи шэнэ үйлэ хэрэгүүдые, дэлхэй дээрэхи манай гүрэнэй үүргые хараада абадаг байхынь тула тэрэ эрхэ нүхэсэлнүүдэй ба аша туhануудай бухы олон ондоо янзануудые шэнгээhэн, мүнөө байhан бодото байдалhаа үндэhэлхэ ёhотой. Энээн тухай hануулхадам, үлүү болохогүй гэжэ hананаб. Юуб гэхэдэ, манай Союз дотор суглараhан олон асуудалнууд хадаа ниитэ байдалай оройдоол хубинь, түүхээр эмхидхэгдэhэн холбоонуудай ниитэ байдалай хубинь болоно ха юм. Манай орон хэдэн олон зуун жэлнүүдэй туршада олонациональна гүрэн боложо бүридэhэн байна. Тэрээн дотор дарлалта, эрхэгүй байдал байгаа, гэбэшье бэе бэедээ туhалалгын, hаналаа нэгэдэлгын, добтололгодо хамтаараа харюу үгэлгын толотомо хуудаhанууд баhал байhан гэшэ. Хамтын гашуудал, хамтын баяр, үнэн зүб тээшэ эрмэлзэл, ямар нацида хабаатай байhанhаа дулдыдангүй, оюун бодолой, түрэл түтим боломгын мэдэрэл, соёл болбосоролой бэе бэедээ гүнзэгыгөөр нэбтэрэлгэ. Союз дотор нэгэдэhэн бухы арадуудай хуби заяанда хабаатай шиидхэбэринүүдые абахадаа, эдэ бүгэдые хараада абангүй байжа болохогүй.

Үгышье hаа, орон доторхи демографическа оршон байдалые хаража үзыт. Энэмнай айхабтар ехэ газар дайда дээрэ хүнүүдэй элдэб олоороо таран ажаhуудаг байhаар илгардаг байна. Бодото дээрээ бухы манай республиканууд олонациональна шэнжэтэй байха юм. Хэдэн арбаад миллион хүнүүд холимог гэр бүлэhөө гараhан байна. 60 миллионhоо дээшэ хүн өөрынгөө бэшэ республиканудай газар дээрэ ажаhууна. Хүнhөө дулдыдахагүй түүхын удаан болзорой хүгжэлтын эдэ дүнгүүдые хүсөөрөө хубилгаха hэдэлгэнүүд далай мэтэ нулимса, шуhаар түгэсэжэ магад бшуу. Хүн түрэлтэнэй энэ бодото байдалда гар хүрэлгэ ямар юумэндэ хүргөөб гэжэ hүүлэй жэлнүүдэй гашуудалта дүршэлhөө бидэ тааадтай hайн мэдэнэ ха юмбибди. Хэдэн миллион хүнүүдтэ эдэмнай ямар хашалан зоболоноор эрьеэ гэшэб. Теэд энэмнай оройдоол ороной зарим нютагуудые дайраа ха юм. Союзые hандаргаха хэрэг эли гү, али нюусаар ябуулжа байhан хүнүүд эхэнхидээ арадай hамжада хандадаг, тиихэдээ тэрэнэй нэрэhээ хэлэхэ гэжэ оролдодог байха юм. Гэбэшье СССР-hээ гараха тухай политическэ хэмжээгээр мэдүүлдэг республиканууд тэдэнэй зүбшэл тухай арад зонhоо оройдоо асуугаагүй байhаниинь гайхалтай. Референдум хэншье, хаанашье үнгэргөөгүй байхаhаа гадна үнгэрхэдөө дурадхаашьегүй байха юм. Энээнhээ болохо элдэб шалтагаануудые урдаа барижа, тэрэниие үнгэргэхэhөө хулжахые hэдэг байна бшуу. Иимэ ушарнуудта референдум үнгэргэнгүй байжа болохоор бэшэ. Ямаршье юридическэ ба политическэ нааданууд абаргагүй, эдэ асуудалнуудые шиидхэлгэ хадаа арадуудай бэеэ даанхай зайлашагүй эрхэ мүн болоно. Тиимэhээ тэдэ энээние баримталха байха гэжэ би hананаб.

Федерациин соносхогдоhон гол ёhонуудые хазагайруулга ямар хойшолонгуудаар эрьеэб гэжэ, бухы арадуудта ямар ехэ хохидол ушаруулааб гэжэ бидэ мэдэнэбди. Тиигэбшье манай гүрэнэй нэгэдэмэл шэнжэ шанарай бодото дээрээ экономикые эгээл ехэ хэмжээгээр нэгэдүүлhэн, Союзай хэмжээн дотор ажалай тон гүнзэгы хубаарилга бии болгоhон, республиканудай, нютагуудай болон илангаяа үйлэдбэриин коллективүүдэй хоорондо орёо холбоонуудые бии болгопон ушарые арсажа болохогүй. Энэмнай бодото байдал. Тэрэниие бидэ арадай ажахын нэгэн ниитэ комплекс гэжэ нэрлэнэбди.

Тиимэ, олон буруу ябадалнууд, хадуурлганууд гаргагдаа, үйлэдбэриин хүсэнүүдые таран тодхолгодошье, ажалай болон байгаалиин нөөсэнүүдые хэрэглэлгэдэшье алдуунууд хэгдээ; бодолгүйгөөр гансал техническэ талаhаань хандалганууд зарим ушарта экологическа хүндэ хүшэр хойшолонгуудта хүргөө гэшэ. Эдэ бүгэдэ иимэ байна. Гэбэшье мүнөөдэр ороной бухы республиканууд, нютагууд, ажалша коллективүүд тон нягтаар холбогдонхой, бодото дээрээ ами амяараа хүдэлжэ, өөhэдынгөө зорилгонуудые шиидхэжэ шадахагүй байха бшуу. Энээние арсажа оhо болохогүй. Энээнhээ болтогой эдэ холбоонуудые hандаргааха гэшэ ээрхэг түримхэй хэрэг болохо, дэлхэйн экономикодо, илангаяа Европо түби дээрэ улам үргэдэжэ байгаа ябуулганууд гүнзэгы зүришэлдөөтэй болохо байна бшуу. Энэмнай бухы ороной арадуудай амин шухала аша туhануудта асари ехэ хохидол ушаруулжа магад. Бусадhаа таhаржа гү, али бусадай аша туhа дээрэ экономикоёо hэргээхэ, гэжэ тоолодог хүнүүд, үнгэрхэдөө томо республиканудташье айхабтар ехэ алдуу гаргана гэшэ. Харин иимэ hэдэлгэнүүд мүнөө эли болоно байнхай, үнгэрхэдөө, урдань тэндэ болохо гэжэ hанагдаагүй газарнуудташье. Гадаадын олон политигуудай ба эрдэмтэдэй гайханглаар, хуулита ёhоной аюултайгаар тэдэниие адаглажа байhаниинь дэмы бэшэ. Юуб гэхэдэ, тэдэмнай, дэлхэйн бүрин бүтэн байлгын улам ургажа байhан хуулита хүгжэлтэдэ зүришэн, Советскэ Союз шэнги дэлхэйн хүсэн түгэс шадалые hуларуулха, эдэбхи үүсхэлыень буураулхаар бэлэн байна ха юм.

Юундэ бидэ бүмбэрсэг дэлхэйн зургаанай нэгэ хубиие эзэлдэг, өөрсэ байгаалиин ба бусад баялигуудтай, эрдэмэй болон оюун бодолой айхабтар ехэ хүсэ шадалтай газар дээрэ иимэ ниитэ дэлгүүр байгуулха арга боломжоёо өөhэдынгөө гараар болюулхые хүсэнэ гэшэб гэжэ тэдэ ойлгожо ядана. Харин энэ ниитэ дэлгүүрнай өөрынгөө дэбжэлтын эршээр дэлхэйе гайхуулха аргатай, тэрээндэ хабаадаhан бухы арадуудта hалбаран хүгжэлгэ ба ажаhуудалай үндэр хэм хэмжээ үршөөхэ шадалтай байна ха юм.

Үгышье hаа, оборонын болон аюулгүй байдалай асуудалнуудые, дэлхэйн хэрэгүүдтэ Советскэ Союзай дүүргэдэг үүргэ абажа хараял. Дэлхэй дээрэ боложо байгаа hайн хубилалтанууд эхэнхидээ дэлхэйн томо гүрэн болохо Советскэ Союздахи хубилган шэнэдхэлгын ашаар эхилээ ха юм. Нэгэшье бага оронии би гомодхооногүйб, юуб гэхэдэ, арад бухэн, гүрэн бухэн хүндэлэгдэдэг байха ёhотой. Гэбэшье бодото байдал гэжэ баhал байха, түүхээр эмяарлагдаhан энэ гү, али тэрэ гүрэнэй үүргэ гэжэ байха. Манай нүлөөе юугээр тайлбарилжа болохоб гэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгэ, гуманизаци, демократизаци, хүндэ хандуулагдаhан ниитын байгуулалтын хүсэ шадалые элирхэйлэлгэ айхабтар томо орон дотор болоно ха юм. Гэбэшье өөhэдыгөө тон ехэ демокрадууд, арадай аша туhануудые элирхэйлэгшэд гэжэ тоолодог хүнүүд элдэб янзаар «орёогдоhон юумэ» бидэндэ дурадхана, харин тэндэнь энэ олонациональна гүрэниие hандаргалгаhаа ондоо юумэн байхагүй юм.

Гансашье манай ороной арадууд бэшэ, мүн бухыдөө дэлхэйн хани нэгэдэл хадаа дэлхэйн үйлэ хэрэгүүдтэ СССР-эй оруулдаг улам үргэдэжэ байгаа hайн хубитые аша туhатай гэжэ тоолодог байха гээд би гүнзэгыгөөр этигэнэб. Хэрбээ реформо бэелүүлхэ ба шэнэлэгдэхэ зуураа тэрэнэй нэгэн бухэли гүрэн шэнгээр өөрынгөө харзануудые сахижа/ бэхижүүлжэ шадаа hаань, энэ хэрэг бэелүүлжэ шадаха байна. Ушар иимэhээ манай республиканудай Верховно Соведүүд болон правительстванууд үндэр харюусалгатай байха, уласхоорондын талаар тэдэнэй болон түбэй газарай хоорондохи үүргэнүүдые хубаарилгатай холбоотой асуудалнуудые харахадаа, али бухы талаhаань бодомжотойгоор хандаха ёhотой. Бусад hалбаринуудтал адли эндэшье ушар ёhо мэдэхэгүй ябадал, оньсогогүй ябуулга, яралга, тиигээ тиитэрээ сухал уурай шуг шууяа болон элдэб янзын дээрэлхэлгэ гаргажа болохогүй. Союз дотор нэгэдэhэн, уласхоорондын ажал ябуулгын нэгэ хубитанууд болохо гүрэнүүдэй үүргэ мүнөөнэй эрхэ байдалда горитойгоор хубилха ёhотой гэhэн бодомжые энэ хэлэгшэмнай буруушаанагүй.

Ороной обороно — онсо асуудал. Юуб гэхэдэ, Советскэ Союз дэлхэйн ядерна гүрэнэй эрхэ үүргэтэй байна ха юм. Ядерна хүсэ шадалай талаар тэрэ Холбооото штадуудтай хамта үлэгшэ бухы гүрэнүүдые хэдэн арбаад дахин булидаг байна бшуу. Ороной мүнөөнэй обороно — энэмнай тон орёо нэгэдэмэл үргэн системэ мүн болоно. Тэрээнhээ гансашье Советскэ Союзай аюулгүй байдал бэшэ, харин бүгэдэ ниитын аюулгүй байдал дулдыдаха байна гэшэ. Ондоошье баримтануудые дурдажа болохо байгаа. Гэбэшье ороной бэеэ хамгаалха хүсые зохихо хэмжээндэ байлгаха, энэмнай хүсэл оролдолгоёо арадуудта эрилтэ табина гэжэ манай арадууд ойлгоно ёhотой гэжэ hананаб. Ушар иимэhээ ядерна зэбсэг, ядерна хүсэ шадал хубааха харин энээнтэй хамта орёо түбэгтэй комплекс болохо ороной обороноёо хүтэлбэрилгын системые хубааха гэжэ хэн нэгэн оролдоногүй гэжэ би бодоноб. Энэ системэ дотор бухы юумэниинь дундаа холбоотой, нэгэн ниитэ юумэн шэнгээр хүдэлхэдөөл, өөрынгөө зорилго дүүргэхэ байна ха юм.

Хэрбээ бидэ гэнтэ энэ хэрэгтэ нютаг нютагай байгуулжануудые бүридхэжэ, өөрыгөө хамгаалгын хүсэнүүдые бутаргаха замда орёо hаа, миин ганса өөрынгөө аюулгүй байдалые эбдэхэ бэшэ, бухы дэлхэйн аюулгүйдэ хохидол үзүүлхэ болонобди.

Хүсэл оролдолгонуудаа, харилсаагаа, бэе бэедээ туhалалсаха арга боломжонуудаа элсүүлэн нэгэдхэхэ эрилтэ болгожо табидаг шухала асуудалнууд болон зорилгонууд бидэндэ үсөөн гал нүхэдүүд? Энэмнай энергетикэ, транспортын гол hудалнууд, холхеэ холбоон, экологическа аюулгүй байдал ба бусад олон асуудалнууд. Эдэ бүгэдэ тон шухала асуудалнууд, тэдэнэр өөртөө тон харюусалгатайгаар хандаха эрилтэ табина. Бүри мүнөө «Хүсэ шадалтай республиканууд — хүсэтэй түб» гэhэн дүрим манай шэнэ Союзай бэеэ даанги гүрэнүүдэй холбоон боложо, шэнээр бүридхэлгын орёо хүндэ дабшалтые харуулна. Бидэ бултадаа манай олонациональна гүрэн түрын шэнэ шанар шэнжэтэй болохо хэрэгые зүбөөр шиидхэхын түлөө түүхэдэ харюусалгатай байха зэргэтэйбди.

Манай уласхоорондын политика тухай. Тэрэниие гүнзэгыгөөр үндэhэлэн харуулhанай үлүү гэжэ hананаб. Манай хубилган шэнэдхэлгын үедэхи гадаадын политикын ушар шалтагаанууд ба эшэ үндэhэнүүд таанадта, Совет Армиин офицернүүдтэ, генералнуудта мэдээжэ гэжэ тухайлнаб. Гэхэтэй хамта Россин Компартиин съезд дээрэ, КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ тэрэ политикада дурагүй байhан зарим баримтануудтай үшөө дахин дайралдаабди, тэдэнэй тоодо зарим сэрэгэйхидшье бии байгаа. Хуушаар бодомжолдог үе сагhаа бидэндэ хүрэжэ ерэhэн энэ шүүмжэлэлэй съезд дээрэ минии хандаhые та ойлгоо ёhотойт гэжэ найданаб. Ороной хүтэлбэриин хараа бодол съездын документнүүд дотор дэмжэгдэhэн байгаа гэжэ та мэдэнэт, бүри тэрээнhээ урид гадаадын шэнэ политика СССР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ ба СССР-эй Верховно Соведээр баталагдаhан байгаа. Ушар тиимэhээ бидэ мүнөө хууляар баталагдаhан гадаадын политикын шэглэлтэйбди. Тиимэhээ уласхоорондын хэрэгүүдтэ хабаатай гүрэнэй бухы албан зургаанууд өөрынгөө бодото ажал ябуулгада тэрэниие хүтэлбэри болгохо уялгатай.

hүүлэй үедэ энэ хараа бодолой тон зүб байhые арсашагүйгөөр гэршэлhэн үшөө нэгэ баримтатай болообди — тэрэмнай — «хүйтэн дайнай» эсэслэн түгэсэhэн хэрэг мүн гэшэ. Эндэ тэрээндэ хабаадаг хоёр тала миин лэ өөрынгөө хүсэл зоригые hайхан үгэнүүдээр гэршэлээ бэшэ. Энэ тобшололые батадхаhан бодото үйлэ хэрэгүүд бии болонхой. Тэдэнэр бидэндэ үшөө багашаг шэнгээр, дэлхэйн политическэ ба психологическа оршон байдалда боложо байгаа гүнзэгы хубилалтануудта бүрин хүсэдөөр таарангүй гэжэ hанагдажа болохо. Тиигэбэ ябабашье энэмнай баримтанууд гэшэ: ядерна зэбсэгэй бухэли нэгэ түхэл янзые хуряалгэ, стратегическэ ядерна зэбсэгүүдые үсөөрүүлхэ гэhэн эрьешэгүй шиидэнги байдал, мүн баhа Европодо юрэнхы зэбсэгүүдые хороохо, химическэ зэбсэгые хорихо ба усадхаха гэhэн хүсэл зоригууд.

Варшавска Договорой хойноhоо НАТО-гай сэрэгэй доктринын шэнээр сэгнэхэ ябадалай эхилhэниинь мүн лэ бодото байдалай баримта гээшэ. Блогуудай орондо Европын түби дээрэ аюулгүйн шэнэ байгуулэмжануудые бүридүүлгэ этигэл найдал түрүүлнэ. Эдэ асари ехэ хубилалтанууд уласхоорондын байдалай бухы дээрэ, Европын гүрэнүүдтэй манай харилсаануудай, илангаяа совет-американ харилсаануудай нилээд hайжарhанhаа үндэhэтэй юм ааб даа.

Эдэ бүгэдын манай аюулгүйе батадхаhаниинь элитэ. Аюулгүй гэhэн ойлгосо урдань гол түлэб үйлэ хэрэгэй сэрэгэй талые тэмдэглэдэг байhан hаа, мүнөө тэрэнэй удхые шэнээр сэгнэхэ эрилтэ табигдана. Манай гадаадын политикые дэмжэхэ дурагүй ба ойлгодоггүй хүнүүдтэ тэрэнэй эгээн ойлгосогүй, хүнүүлхэй зүйлынь гэхэдэ, зүүн Европодохи оршон байдалай хубилалта болоно гэшэ. Эли байhан юумые тайлбарилхагүйб: эдэ хубилалтануудые хүсөөр зогсоохо гэhэн ямаршье hэдэлгэ аюулгүйе бэхижүүлхэгүй, харин бидэниие НАТО бүлэгтэй сэрэгэй талаар сэхэ тулалдаанай түйлда хүргэхэ байгаа. Тодорхойлон хэлэхэдэ, уласхоорондын харилсаануудые элүүржүүлгын ба бүтэмжэтэй ёhоор харилсалгын шэглэлдэ оруулха талаар эдэ жэлнүүдтэ хэгдэhэн бухы юумэн эбдэгдэхэ байгаа. Тиимэ hэдэлгэнүүд эдэ оронуудай арадуудаар миин лэ хоригдохо ба шүүмжэлэгдэхэ байгаа гэжэ хэлэhэнэйшье үлүү.

Байhан соонь, үнэн сэхээр бодомжолоодшье үзэел: Зүүн Европодо үйлэ хэрэгүүдэй эхилхэhээ хойшо манай аюулгүй байдал хохидоо гү? Харин тэрэмнай бүри бата бэхи найдамтай үндэhэ hуури дээрэ саашадаа бэхижэхэ аргатай болоо гэжэ би этигэнэб.

Хэн нэгэндэ юушьеб баадхаха hэдэлгэнүүдhээ сүлөөлэгдэhэн, бэе бэеэ хүндэлhэн хүршэ ёhоной харилсаануудые байгуулхань, тэдэниие ашаг туhын болон өөр өөрынгөө аша туhын тэнсүүридэ түшэглэн байгуулхань бухы шухала асуудалнуудые шиидхэлгэ үзэл сурталай талаар нэгэдэл бидэндэ хангаха гэжэ найдахаhаа нилээн лэ орёо юм ааб даа. Үнэн дээрээ эб найрамдалай ба бэе бэеэ ойлголсолгын харилсаануудаар дэлдэлэгдэн бодото байдалда зүрилдөөнүүд болон дурагүйдэлгэ hүжэрhэн байгаа. Энэ хэзээшьеб нэгэтэ эли тодо болохо байгаа. Үндэhэ яhатанай гүнзэгы аша туhада — бидэндэшье бидэнэй хүршэнэртэшье — хуушанай харилсаанууд харюусахаа болиhон байгаа.

Энээнтэй холбоотой, бидэнэй аюулгүйдэ бүришье ехэ хабаатай онсо шухала асуудал гэхэдэ, энэ Германиин нэгэдэлгэ мүн болоно. ФРГ Европын түби дээрэ сэрэгэй томо хүсэн юм. Харин нэгэдэмэл Германи дэлхэйн экономическа талаараа тон ехэ хүсэ шадалтай, политическэ нүлөө ехэтэй гүрэнүүдэй нэгэн болохо байна. Энэ гол шухала асуудалай онсо шэнжэ янзань юуб гэхэдэ, манай аюулгүйн холын хараата бодол ехэнхи ушарта Германитай болоhон дайнай хойшолонгууд болон тобшолнуудhаа үндэhэлэгдэhэн байгаа. Теэд дайнай hүүлдэхи үе саг үнгэрөө. Европын түби дээрэ гүнзэгы ехэ hайн шэглэлтэй хубилалтанууд боложо байна гэжэ би хэлээ hэм. Эдэ хубилалтануудай хэмжээндэ немец хоёр гүрэнэй, бидэнэй тэдэнэртэй харилсаануудта Германиие нэгэдүүлгэ зүйтэй гэжэ тоологдоhон, эдэ хубилалтануудые бидэ дэмжэhэн байнабди.

Бухы юумэ гүнзэгыгөөр бодомжологдоhон, тохёолдоhон эрхэ байдал анхаралда абтаhан байна. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, Германиие нэгэдүүлгын асуудалда манай политика зүб гэжэ этигэнхэйб. Совет-герман харилсаануудай ерээдүй hайн байха гэжэ найданаби. Эдэ харилсаануудта саашадаа ерээдүй сагта этигэл найдал гол hуури ээзлхэ гэжэ найдахамнай мүн лэ удха шанартай. Энэ агуухэ нацитай хоёр арадуудай, Европын арадуудай болон бухы дэлхэйн аша туhада бидэ хүршэ ёhоной олон талын харилсаануудтай болохобди гэжэ би этигэнэб.

Ирагай Кузейт орондо дайгаар ороhондо СССР-эй хандасые дэлхэй дээрэ боложо байгаа үндэhэн шухала хубилалтануудай болон манай гадаадын политикын шэнэ хараа бодолтой таарaлдуулан сэгнэхэ хэрэгтэй. Олонхи гүрэнүүдтэл адли бидэндэ шэлэхэ арга байгаагүй. Гүрэнэй хилэнүүдые хубилгахын түлөө, түрэнhээ байха бээз даанги гүрэниие булимтаран, мэдэлдэ оруулха хэрэгтэ хүсэ хэрэглэлгэ саашадаашье hүжэржэ болохо бухы дэлхэйдэ аюул хүргэхэ байна. Бидэнэй ондоогоор хандаха арга үгы hэн. Юундэб гэхэдэ, энэ добтололгодо бидэнэй үгэhэн буу зэбсэг хэрэглэгдэhэн байна. Тэрэ зэбсэг бидэ ондоо газар дайдые болон бухэли гүрэнүүдые эзэмдэхын түлөө бэшэ, өөрынгөө аюулгүйе хамгаалхын түлөө Иргата худалдаха хэлсээтэй байhан гэшэбди. Харата муухай добтолго хэгдээ, уласхоорондын хуули эрхэ, Нэгэдэмэл Нацинуудай Организациин Устав убайгүйгөөр эбдэгдээ. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, мүнөө үе сагай байдалые амгалан ёhоор хүгжэлтын шэглэлдэ оруулха гэжэ дэлхэйн арадуудай хүсэдэг хүсэл зорилго дэбhэгдээ. Энэл ушарhаа сэрэгэй үйлэ хэрэгүүдые миин лэ болюулха бэшэ, бусад оронуудта тараахагүй, уласхоорондын хуули ёhодо хүндэтэйгөөр хандаха ёhо гуримые hэргээхэ шухала. Эндэ бидэ араб гүрэнүүдэй, тэдэнэй нютагай эмхинүүдэй бодомжотойгоор ба харюусалгатайгаар хандалгада, Нэгэдэмэл Нацинуудай Организациин, Аюулгүйн Соведэй түлөөлэгэнүүд ба эрхэнүүдтэ түшэглэн найданабди. Энэ зүрилдөөе зүбөөр шиидхэхын түлөө хамтын оролдолгонуудай хэмжээндэ саашадаашье хабаадахаар хараалнабди. Тэрэниие бүри ехэ аюултай үргэн хэмжээнэй дайн сэрэгэй тулалдаан болгохогүйн тула политическэ онол аргануудаар шиидхэлсэхын түлөө бидэ оролдохобди.

Сэрэгэй политикын асуудалнуудта тогтохомни. Сэрэгэй талаар зүрилдөөнэй гол шухала газартахи оршон байдал үндэhөөрөө хубилаа. Дэлхэйн дайнай болохо гү, али үгыень тодорхойлдог гүрэнүүдэй сэрэгэй политикын холбоо харилсаануудай шэнэ шанарта бидэ дабшанабди. Советскэ Союзда эсэргүү дай үүдхэхэ сэхэ аюул үгы болоо. Теэд энэмнай бидэндэ тон хүсэтэй, мүнөө үе сагай зэбсэгтэ хүсэнүүд хэрэггүй гэhэн удхатай бэшэ. Ороной дэлхэйн оршондо, тэрэнэй дэлхэйн политикада дүүргэдэг үүргэдэ таарамжатай зэбсэгтэ хүсэнүүдгүй нэгэшье ехэ гүрэн, гэхэhээ байха илангаяа ООН-ой Аюулгүйн Соведэй саг үргэлжын гэшүүн байhан нэгэшье ехэ гүрэн мүнөө байжа шадахагүй. Энэ үшөө юунhээ дулдыданаб гэхэдэ, бидэ мүнөө бухы циаилизациие, газар дэлхэй дээрэ ажабайдалые өөрыень усадхаха шадалтай зэбсэгэй нөөсэлэгдөөд байhан сагта ажаhууна гэшэбди.

Хэмhээ ехээр буу зэбсэг нөөсэлhэн оршон байдал бидэниие буу зэбсэг хуряалгын харгы замда гарахые баадхаhан байна. Дэлхэйн хэрэгүүдтэ манай шэнээр хандаса бухы дэлхэй дээрэ, тэдэнэй тоодо сэрэгэй эгээ ехэ хүсэнүүдтэй гүрэнүүдэй зүгhөө, дэмжэгдэhэн байгаа. Буу зэбсэгые бодото дээрэнь хороохо хэрэгые бидэ саашадаашье үргэлжэлүүлхэбди. Энэ хэрэг тон хүшэр хүндэ, гэбэшье тон шухала хэрэгтэй. Хүн түрэлтэнэй хүсэрхэлгүй, ядерна зэбсэггүй амгалан байдалда дабшаха хэрэгтэ, мүн баhа манай доторой томо экономическа, социальна ба сэдьхэл бодолой гол шухала асуудалнуудые шиидхэхэдэ тон шухала хэрэгтэй.

Бидэ тон лэ үндэр харюусалгатайгаар, гүрэн түрынгөө аюулгүйе найдамтайгаар хамгаалха тухай саг үргэлжэ hанажа ажал хэрэгээ ябуулхабди. Энэмнай буу зэбсэг хуряалгын хэрэг адли хэмжээндэ, бухы шатануудта тэнсүүрие наринсаар сахиhанай үндэhэн дээрэ бэелүүлэгдэхэ гэhэн удхатай. Энэ хэлэлэниие анхаралдаа абажа, мүнөө эхилhэн сэрэгэй реформодо хандаха ёhотой, нүхэдүүд.

Нэн түрүүн, юундэ тэрэ реформо бидэндэ хэрэгтэйб? Юрэнхыдөө тиимэ хубилалтанууд дайнай hүүлдэ хэгдэдэг гэшэ ааб даа. Тэрэдэ адлирхуу, тон өөрын шэнжэтэй байдал мүнөө тохёолдоhон байна. Юундэб гэхэдэ, манай мүнөөнэй зэбсэгтэ хүсэнүүд «хүйтэн дайнай» үеын зорилгонуудые шиидхэхээр байгуулагдаhан байгаа ха юм. Мүнөө тэрэ болёо, тиимэhээ хубилалта хэхэ хэрэгтэй болоо. Бидэ өөрынгөө сэрэгэй доктриные хубилгаабди, тэрээнтэй дашарамдуулан зэбсэгтэ хүсэнүүдэй байгууламжые хубилгаха хэрэгтэй болоно. Энэ мүнөө минии хэлэhээр бэелүүлэгдэжэ эхилэнхэй.

Реформын хэмжээндэ тодорхойгоор юун шиидхэгдэхэ болоноб? Нэгэдэхеэр, hаяын сагта тоогой болон шанарай талаар ямар зэбсэгтэ хүсэнүүд хэрэгтэйб гэжэ тодорхойлхо шухала. Тиихын түлөө тон лэ шэнэ баримтануудай үндэhөөр США-гай, НАТО-гай бусад оронуудай, мүн баhа Японой, Хитадай, Иранай, Пакистанай, Индиин, зарим араб гүрэнүүдэй, Израилиин, Зүүн-Урда Азиин гүрэнүүдэй сэрэгэй доктринануудые, тэдэнэй шэглэлые, сэрэгэй ажал ябуулгые уридшалан багсаамжалха, сэгнэхэ шухала болоно. Эдэ оронуудай өөhэдынгөө зэбсэгтэ хүсэнүүдые 90-ээд онуудта хүгжөөхэ түсэбүүдыень аргатайл hаа тодорхойгоор мэдэхэ шухала. Энээнhээ уламжалан СССР-эй бэеэ хамгаалгые хангаха гол зорилгонууд, зэбсэгтэ хүсэнүүдэй ниитэ тоо бүридэлынь ба зарим шэглэлнүүдээр тоонь тодорхойлогдохо ёhотой.

Хоёрдохёор, дээрэ хэлэгдэhэниие анхаралдаа абажа, армии ба флодой байгууламжые тодорхойлхо шухала. Бидэ мүнөө зэбсэгтэ хүсэнүүдэй табан зүйлтэй байнабди. Тэдэнэр бултадаа ерээдүйн сагта хэрэгтэй байха гэшэ гү? Зүйл бухэнэйнь үүргэ яажа хубилха ёhотойб? Энээниие мүн баhа сэрэгэй реформо тодорхойлхо байна.

Гурбадахяар, шэнэ, хямдаар хандаhанай ба өөрыгөө хамгаалгые хэрэгтэй хэмжээндэнь байлгаха гэhэн эрилтын ёhоор өөрыгөө хамгаалгада мүнгэн зөөриин ба материальна ямар нөөсэнүүд хэрэгтэй байхаб гэжэ тоолохо шухала: арми болон флодые бэлэн байлгахаар хангалгада; эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэридэ; зэбсэгүүдые ба сэрэгэй техникые олоорнь үйлэдбэрилжэ гаргалгада, сэрэгшэдые ба офицернүүдэй гэр бүлэнүүдые ажаhуудалай талаар хангалгада, гэр байра ба-

рилгада ба арми[...]
лаар хангалгада[...]
Һаяын сагта [...]
материальна [...]
асуудалнуудые [...]
рэгүүдые хилын [...]
галгатай холбоот[...]
анхаралда абтах[...]
гол шухала асуу[...]
ба гүрэнэй тон[...]
нартай, тэрэнэй [...]
хэгдэhэнhээ [...]
сэдьхэл бодолой[...]
дал мүнөөшье, [...]
та холбоотой [...]
Эдэ бүгэдэ то[...]
тай, юундэб [...]
нүүдэй гэр бүл[...]
асуудалнууд тон [...]
hүүлэй жэлнүүд[...]
нууд тон хурса[...]
Ушар тиимэhээ [...]
нистр маршал [...]
хэмжээнүүдhээ [...]
са нэгэ-нэгэ ши[...]
абаха бэшэ, гү[...]
ма баталан аба[...]
асуудал мүнөө [...]
үзэмжэдэ табиг[...]
Дүрбэдэхеэр, [...]
нүүдые яажа б[...]
тодорхойлхо [...]
юун тааранаб? [...]
бодол эли тодо[...]
хараа бодол [...]
гын хоёр янза [...]
офицернүүд, [...]
болзорhоо үлүү [...]
кадрова хубин[...]
наhандаа сэрэг[...]
ха, харин солд[...]
нууд сэрэгэй [...]
ёhоор татагдаха [...]
Нүгөө үзэл [...]
лагшад hайн [...]
жэлтэ арми ба[...]
гэлдэнэ. Тэндэ [...]
сержантнуудын [...]
рова байхаар [...]
Табадахяар, [...]
маар — национа[...]
альна гү, али [...]
баагүйгөөр, бух[...]
римаар алба [...]
шиидхэхэ хэрэ[...]
hаа, энэ хоёр [...]
зэргэ хэрэглэж[...]
Эдэ бүгэдэ [...]
мые бэелүүлгын [...]
дэхэ асуудалну[...]
шанартай хубин[...]
нэй хараа бод[...]
түгэсхэгдэжэ б[...]
да тэрэниие Пр[...]
гэдэхи Оборон[...]
ража үзөөд, [...]
удаа СССР-эй [...]
дэй үзэмжэдэ [...]
формые бэелүү[...]
эхилхэ гэжэ хар[...]
Политическэ [...]
тэлбэриин хоо[...]
саанууд ба хам[...]
мэри тухай [...]
саанудынь [...]
ажал хүдэлмэри[...]
гөөр ябуулагдан[...]
дэргэдэ Оборон[...]
нэдхэн байгуул[...]
рэгэй ажал яб[...]
сэгтэ Хүсэнүүд[...]
бухы асуудалну[...]
сэгдэхэ ба ши[...]
Оборонын сове[...]
ховно Соведэй [...]
дүүдтэй харилс[...]
Эсэстэнь үшөө [...]
хэлэхэ хүсэлэн[...]
гэй талаар ну[...]
рилсаанудай [...]
даажа байпан [...]
дыдангүй, Сове[...]
шэгүй зоригой [...]
хэсэл болохо юм [...]
лективүүдтэ бэе[...]
ха, дэмжэхэ, [...]
хандаха ёhо гүр[...]
дэхэ ёhотой. Х[...]
дэшье hаа, эл[...]
лэ хэрэг эхилэ[...]
ёhогоор үргэ[...]
командирнуудай[...]
органуудай, ар[...]
даhан партийна[...]
молой эмхинүү[...]
боломжонуудые [...]
хала. Сэрэгэй [...]
hаа орohон оло[...]
арми догорхи [...]
дүтэгдэлнүүдые [...]
гээ хамта генер[...]
офицернүүдэй [...]
рэ хүндэ тухай [...]
тоото жэшээн[...]
хэлдэ аятай ба[...]
тэрхи шэнэ хари[...]
жэн оролгые [...]
уялгатайбди. [...]
бухы арга боло[...]
Кадрова асу[...]
бөөр шиидхэхэ, [...]
шиидэнги байн[...]
хаагшадай ажа[...]
га, тэдээн тухай [...]
долго ехэ удха [...]
дуудай болон [...]
тальонуудай, [...]
жээндэ алба ха[...]
цернүүд хэн нэг[...]
шадаа албанай [...]
гада ба ургалга[...]
нэ гэжэ hанада[...]
литикада дуга[...]
шье hаа, тэрэ[...]
билжа эхилээ. [...]
министрэй нүлөө[...]
уулзалга дээрэ [...]
hые би дэмжэнэ[...]
дэбжүүлгэдэ зор[...]
даха, бэлигтэй, [...]
рэгэй хэрэгтэ д[...]
үргэн харгы нээ[...]
хэтэй хамта граж[...]
дэг, тэрээнhээ г[...]
хүнэй гарахагүй [...]
үдэр тэрэниие [...]
мэ хүнүүдэй [...]
ошоходонь хай[...]
СССР-эй Зэбсэ[...]
офицерэй нэрэ [...]
хы дээрэнь сэ[...]
дэмжэлгэ ба б[...]
гэдэ арадай, [...]
рилго мүн. Энэ [...]
деөн общество [...]
да абтаха бэзэ [...]
наб.
Эсэстэнь, ер[...]
хахадай туршада[...]
шэр хүндэ сагу[...]
жэ хэлэхэ байна[...]
сэжэ гараха, оро[...]
гы замда, эсэ[...]
ерээдүй тээшэн[...]
сэ дабаае нэрэ[...]
дабажа гараха [...]
сэрэгэй албан[...]
амжалтануудые [...]

Арадай эрдэм һуралсалай шэнэ шатада

хонотһоо һургуулинуудта һуралсалай шэнэ жэл гэшэ. Хэжэнгын райондо тэрээндэ бэлэдхэл яма- ябуулагдажа байна хаб гэжэ һонирхоод, райгүйсэдкомой эрдэм һуралсалай таһагта орожо, тэрэнние даагша Цыренович ДАШИНИМАЕВТАЙ уулзаад, хэдэн асуу- харюусахыень гуйһан байнаб.

БУРЯАД ХЭЛЭЭ ГҮНЗЭГЫГӨӨР ШУДАЛХА

алсалай шэнэ жэлдэ най һургуулинууд хэр й гэшэб!

ондэтнай харюусаха- ан хүшэр зүйлөө түрүү- дэмни. Нёдондо март нгын 2-дохи дунда хаагдаа һэн. Иимэ ри арадай эрдэм һу- хүдэлмэрилэгшэдэй ой обком абаһан байдалай тохёолдо- үхибүүд элдэб тээ — ай байшанда, мас- уд соогуур һураха болоо һэн. Тиихэдээ римдаа гурбан халаан- аг байгаа. һургуулиин табяад онуудай эхин- даһан юм. Мүнөө бо- ханануудынь урагша хүдэлөө. һуралсалай н болотор һургуулиин е заһабарилжа дүүр- жэ яһала оролдолго ан, Зуу мянган түхэриг е олдоо. Заһабарил- дэмнишье — «Б,рятгражд- нэгэдэлэй барилга- ин участок олдоһон н хүдэлмэриинь түр- гэжэ бидэ, багшанар һурагшад, байшангай зайн галай утаһа, шту- гэхэ мэтые бултыень аа һэмди. Теэд барил- аранагүйл даа. Элдэб даа бэряад лэ ажал Жэшээнь, сметэ бу- һэн. Тиихэдэнь тэрэнээ бди. Юрэдөө, үхибүү-дэй тала харахагүй ямар зон гээшэб. һуралсалай жэлэй эхилхэдэ, үхибүүднай һураха байрагүй байханьгэжэ һанахада, сэдьхэл үбдэнэ.

Нёдондо найман жэлэй гурбан һургуули нээгдээ һэн. Нэрлэхэдэ, Ушхайтын, Хөөрхын, Ородой һургуулинууд болоно. Эдэ һургуулинуудые барилгада совхозууд ехэ туһа хүргөө. Түрэлхидшье шадаха зэргээрэ туһалаа юм.

Доодо-Худанай, Үлзытын, Дээдэ-Худанай һургуулинуудай байшангуудые хаажа, заһабарилхаар болонхой. Михайловка һууринда (Дээдэ-Худанай һургуули) һургуулиин шэнэ байшан баригдажа байнхай. Октябриин нэгэн болотор барижа дууһахабди гэһэн үгэтэй. Энэ һургуули тэндэхи совхоз баридаг юм.

һургуули-хүүгэдэй саад гэһэн комплекс хэдэн багахан нютагуудта бии юм. Бахлайтада, Булагта, Хүлхисөөндэ, Леоновкодо, Иннокентьевкэдэ иимэ комплекснууд баригданхай.

Аймагаймнай бүхы һургуулинуудта шэрдэхэ, сагаадаха хүдэлмэри хэгдэнхэй.

— һургуулинууд багшанараар гүйсэд хангагданхай гээшэ гү!

— Захилнуудые эльгээгээ дээр багшанар бии. Эхин классуудай багшанар хүрэхэ.

— һуралсалай шэнэ жэлэй программадатнай ямар шэнэ зүйлнүүд оруулагданхайб!

— Шэнэ зүйлнүүд гэхэдэ, нэн түрүүн буряад хэлээ бүри үргэнөөр шудалха зорилготойбди. Буряад соёлоо, хэлээ һэргээжэ байһан сагта энэ тон шухала бшуу.

Хэжэнгын интернат һургуулида бүхы һуралсалаа национальна программаар ябуулха һанаатайбди. Жэшээнь, нэгэдэхи классһаа юһэдэхи хүрэтэр һурагшад бүхы предмедүүдээ буряад хэлэн дээрэ шудалха юм. Энэ талаар РСФСР-эй Арадай эрдэм һуралсалай министерствэһээ тусхай программа ерэнхэй. Мүнөө жэлдэ энэ программые хоёр һургуулида — интернат һургуулида ба Дунда-Худанай һургуулида туршахабди. Хойто жэлдэ бусад һургуулинуудта бэелүүлхэбди.

Буряад хэлээ гүнзэгыгөөр шудалха зуураа хариин элдэб хэлэнүүдые баһа үзэхэбди. Үхибүүдтэ хитад хэлэ, хуушан монгол бэшэг үзүүлхэ хүсэл бии. Хитад хэлэнэй багша эльгээгдэхэ ёһотой. Харин һэмди. Жэшээнь,ород хэлэнэй юһэн багша хэрэгтэй гэжэ дуулганхайбди. Зүгөөр мүнөө болотор нэгэшье багша ерээдүй байна. Бусад предмедүүдээр багшанар хүрэхэ.

хуушан монгол хэлые буряад хэлэнэй багшанар зааха юм. Монголой республикын Сэлэнгэ аймагай Сүхэ-Баатар хототой холбоотой болонхойбди. Дүй дүршэлөөрөө андалдаха тухай хэлсээн баталагданхай гээшэ. Зунай эхиндэ манай юһэн багша тиишэ ошожо, һуралсал гараа һэн. Тиихэдээ хуушан монгол бэшэгээр номуудые асараа. Мүнөө сентябрь соо арбан хоёр багша Монгол ошохо юм. Харин октябрь соо тэдэнэр манда. айлшалха юм.

һуралсалай шэнэ жэлдэ хэгдэхэ хубилалтанууд тухай саашань хэлэбэл, иимэ байна.

Интернат һургуулияа алишье талаһаань бэеэ дааһан болгохо зорилготойбди. Хамаг хэрэгээ өөһэдөө шиидхэдэг болохо. Тиимэһээ мүнгэ зөөритэй байхын тула элдэб хүдэлмэри хэгдэхээр хараалагданхай. Жэшээнь, буряад хубсаһа оёхо, буряад эдеэ хоол бэлдэхэ кооператив эмхидхэгдэхэ. Гадна модоор, түмэрөөр элдэб зүйлнүүдые үхибүүд дархалдаг болохо. Хэһэн бүхы юумэеэ үхибүүд наймаалдаг байха юм. Энээнһээ гадна бодо малай комплекс байгуулха һанаан бии. Ушхайтын совхоз байра үгэнхэй. Тэндээ үхибүүд зуугаад буруунуудые, хэдэн адуу ондо оруулха юм. Томо болгоод тушааха. Энэ талаар дүй дүршэлшье бии. Загаһата һууринай һургуулида 1988 онһоо эхилжэ мал бариха комплекс байгуулагданхай юм. Олзо оршоншье яһала горитой. Жэшээнь, нёдондо үхибүүд гурбан мянган түхэриг гаргашалжа, һургуулидаа видеотекэ абаа һэн.

— Владимир Цыренович, һуралсалай шэнэ жэлдэ аймагайтнай багшанарта ажалдань амжалта хүсэхэб.

— һайн даа. Зунай һайхан хаһада багшанарнай һайнаар амараад, эдэбхи эршэтэйгээр хүдэлмэриеэ эхилхэ бэзэ гэжэ найданаб. Заншалта болоһон августовска зүблөөн дээрэ багшанартай уулзахадаа, тобшолол хэхэб даа. Зүблөөн тушаа үгэ алдаа хадаа, саашань иигэжэ хэлэмээр. Мүнөө жэлэй зүблөөн тад ондоогоор үнгэргэгдэхэ юм. Энээнһээ урагша бүхы багшанар суглараад лэ, хэндээшье хэрэггүй гэмээр элидхэл шагнадаг һэн гүб даа. Тиигээд зүбшэн хэлсэлгэдэ үгэ хэлэхэ багша олдожо үгэхэгүй. Харин мүнөө бидэ Хориин районой багшанартай сугтаа зүблөө үнгэргэхэбди. Тиихэдээ манай багшанар тэдээндэ айлшалха, удаань Хориин багшанар манда ерэхэ юм. Тиигээд семинарнуудые, «түхэреэн стол» үнгэргэжэ, дүй дүршэлөөрөө хубаалдаха, сэдьхэлэй юрын хөөрэлдөөшье хэхэ аргатай байха ха юмбибди.

Д. ДАМБАЕВ.

УЛЗАЛГА БОЛОБО

мотив-вагон заһабарилгын заводой олон хэ- «Локомотив» газетын редакциин эмхидхэ- хэреэн столдо» РСФСР-эй, Буряадай АССР- ой городской, районно Соведүүдэй арадай де- уд суглараһан байна. Тэрэ тоодо РСФСР-эй депутат А. М. Ермолаев, Буряадай АССР- дай депутадууд Н. А. Астапенко, А. С. Ко- В. В. Саржан, Ю. К. Топский гэгшэд байл- эб шатын Соведүүдые түлөөлөөшье һаань, ые нэгэ юумэн нэгэдүүлнэ. Заводой хүдэл- эдэй ажаһуудаг микрорайонуудһаа тэдэнэр даар һунгагдаа ха юм.

дай депутадууд ажал ябуулгаяа яагаад эхи- нар бэрхэшээлнүүдтэй ушараа6, саашанхи эрэз яажа ябуулхаб? Эдэ болон бусад лнуудаар һонирхолтой хөөрэлдөөн болоо. һадтаяа уулзаха тусхай график зохёогдон- од заримдаа хүн зон депутадтаяа уулзахаяа й гэжэ уулзалгын үедэ хэлэгдээ. Тии- депутадууд түрүүшын үеэр һунгагшадайнгаа гаг ажалладаг газартань ошожо уулзаха ниндээ. 3—5 һарын саана һунгагдаһан тэдэ- дүй дүршэл багадана. Зарим депутадууд гөө эрхэнүүдые гүйсэд мэдэнэгүй. Тиимэһээ һураха ёһотой болоно. Уулзалгада хабаа- Железнодорожно райсоведэй гүйсэдкомой эгшэ А. Г. Лубсанов городской, районно Со- эй дэргэдэ депутадуудай һуралсал эмхид- э эхилээ гэжэ дуулгаба. Депутадуудтай уул- һанал бодолнуудаараа хубаалдалсахын, нигэ- залсахын тула клуб хэрэгтэй гэһэн тобшолол «эн столдо» хабаадагшад хээ.

В. СИУНОВА.

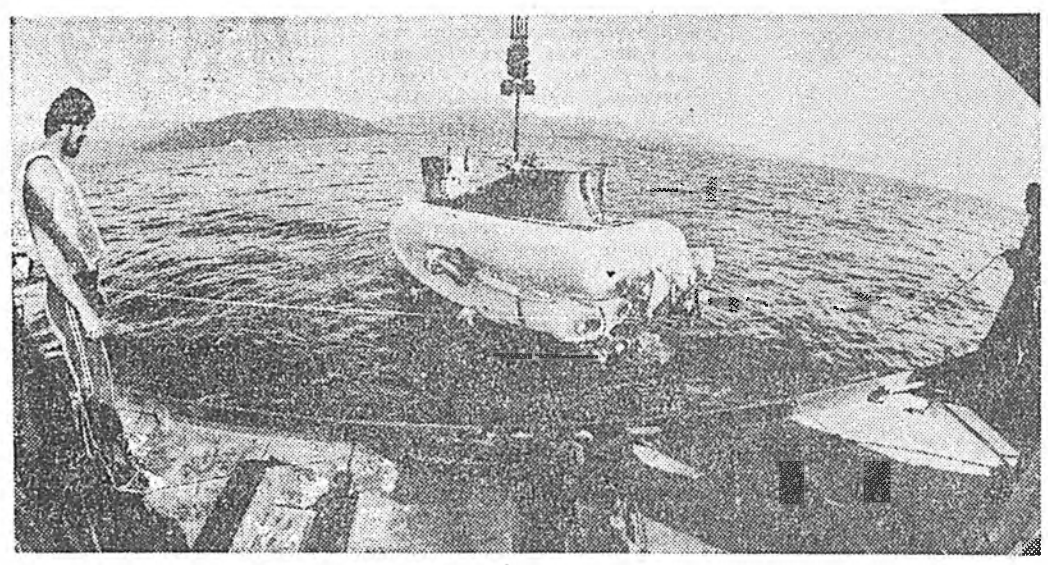

«БАЙГАЛАЙ ОЁОРЫЕНЬ ХАРАНАБ...»

«Байгалай оёорые харанаб...» Байгал дээрэ хүдэлжэ байһан совет американ хамтын экспедициин «Пайсис» аппарадай шэнжэлэгшэд иимэ үгэнүүдээр ажалайнгаа үдэрые эхилдэг. Дэлхэйн субад эрдэни гэжэ тоологдодог. Байгал далай иимэ үргэн дэлисэтэйгээр мүнөө болотор шэнжэлэгдээгүй юм.

Дэлхэй дээрэ эгээл ехэ нуурнуудай нэгэн болохо Байгал тухай эрдэмтэ туршалгануудай олоншье һаа, СССР болон США-гай олон тоото научна институдуудай хабаадалгатай «Глубоководные исследования, палеолимнология и геодинамика Байкала» гэһэн холын хараатай комплексно программа хадаа энэ нуурай гүнзэгы оёорые геологическа талаар шэнжэлэлгын шухала шатань болохо юм. Хоёр километр гүнзэгыдэ шэнжэлгэнүүдые хэхэ арга «Пайсис» түхэлэй аппарат олгоно.

Хараалагдаһан түсэбэй ёһоор, Байгал гушан полигон болгон хубаагданхай. Полигон бүхэниинь наринаар шэнжэлэгдэхээр хараалагдана. Мүнөө шэнэ тоо мэдээнүүд абтагдажа үрдигдэнхэй. 425 метр гүнзэгыдэ урдандаа шэнжэлэгдээгүй Байгалай губканууд олдоо. Гүнзэгыдэхи хүйтэн уһанда тэдэнэй бии байһаниие эрдэмтэд халуун аршаан булагуудай эндэ гарадагаар тайлбарилна. Эрдэмтэд үшөө шэнэ шэнэ шэнжэлгэнүүдые хэхээр хараална.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: уһанай гүнзэгые шэнжэлхэ «Пайсис» аппарат ажалаа эхилхэнь.

ТАСС-ай фотохронико.

АРБАН НЭГЭН МИНУТЫН АЮУЛ

ержинскиин нэрэмжэтэ эгэлэлтэй дивизиин под- ниин бүлэг сэрэгэй ал- шадта шагналнуудые тухай документнүүд МВД-дэ байгша оной 17-до үгтэбэ. Сухуми гэмтэ ябадал гаргагша- зуура соо хаажа бай- арта (ИВС) эндэ һуугша- аад байһан зониие сү- талаар хэмжээ ябуул- бадалсаһан хүнүүд шаг- хаар зууршалагдаба дэнэй дунда тусхай баталёоной коман- йор С. Крылов (офице- обог хубилагдан- ТАССай корреспон- Гондусовта тэрэ иигэжэ

уминн ИВС-дэ һуугшад 11-дэ энэ муухай уусэһэн байна. Авгу- -да 10 час 30 минутада гараха захиралта аба- абди. 2 час болоходо, агаарта гараад ябааб- одоо бэлэн байдаг ха- ай бэлэдхэл удаан бэ-

үдэрэй хоёрдохи хубиие үглөөдэрыень бодото шэнжэлэлгэдэ зорюу- КГБ-гэй хүдэлмэрилэг- хамта гэмтэ ябадалта- аад байһан зониие сү- талаар хэмжээ ябуулга обди.

тар орёо байха гэжэ байгаабди. Мүрдэлгэ һан гэмтэ ябадалтанай эдэн зуун элдэб буу ха юм. Бидэнэр иимэ нуудта урдань хабаа- н тула дүй дүршэлтэй ди. Зүгөөр тиихэдэ хүн- н. Юуб гэхэдэ, гэмтэ ан гансал хутагануудтай Мүнөө юунэй болохые лан хэлэхын аргагүй һэн.

й байшан шадарай га- тон наринаар шэнжэл- Хорохоор газар олдо- Байшан сооһоо бүхы уд буудагдадаг байба. ажа байһан хүнүүд хо- дабхарай камерануудай нэгэн соо хаалгатай һэн. Мүрдэлгэ доро байгшад бэеэ нюунгүйгөөр ИВС-эй хорой соогуур буунуудые баринхай ябана, шабхануудыень тас-няс байса татана, буудана. Тэдэнэрэй хоорондоо хэрэлдэхыень, удамаршань болохо Прунчагай иигэжэ занахыень дуулажа байгаабди: «Хэрбээ таанадай бидэнэртэй шоглсо һаатнай, бидэнэр ямар шоглогшод байһанаа баһал харуулхабди. Халташье хүдэлөө һаатнай, буудажа эхилхэбди. Намда хамаагүй. Ягаашье һаа, намайе толгойн сааза хүлеэнэ».

Августын 15-най үдэрэй тэн багта бүхы юумэн хуу бэлэн болоод байба. Нэн түрүүн Прунчагые аюулгүй болгожо, баригдаад байһан зониие сүлөөлжэ, байшангые эзэлхэ талаар добтолго эхилхэ гэжэ шиидхэгдэһэн байгаа. Энээн тухай газетэнүүдтэ бэшээ һэн. Сэрэгэй алба хаагшадай сугларха газарнууд эртээнһээ тодоруулагдаа, буу зэбсэг болон тусхай бусад хэрэгсэлнүүд наринаар бэлдэгдээ. Дохёо хүлеэжэ байгаабди.

Өөһэдынгөө нюусануудые олоной анхаралда табингүй хэлэхэ байнаб: дүүрэн программаар хараалһанаа гүйсэдхээбди. Гэнтэ добтолһомнай, психологическа ехэ даралта хэһэмнай өөрын үүргэ дүүргэз. Манай хүбүүд зэбсэгтэй гэмтэ ябадалтанай урдаһаа байлдаанда орожо ябаһан хадаа шангаар хашхаралдаа. Тиихэдээ парламентын хэлэ сахиха саг тэдэнэртэ байгаагүй гэжэ ойлгоно ёһотойт. Тэдэнэр бултадаа хуягтай жилеэдүүдые үмдэнхэй, тархидаа түмэр малгайнуудые угаланхай ябаа. Харин беретүүднэй хүн бүхэнэй зүрхэнэй хажууда хадагалаатай байгаа.

Бидэнэрые шанга буудалгаар угтаба. Бүхы сонхонуудһаа, харин нэгэдэхи дабхар руу сүмэрэн ороходомнай, коридор сооһоо буудажа байба. Манай хүбүүдэй үндэр шадабаритай байһаниинь, мүн зарим ушарта талаамнайшье абараа һэн. Энэ талаан гэээшэ юун бэ? Сэхыень хэлэнэб: гэмтэ ябадалтан хоёр дахин хүсэтэй буу зэбсэгүүдтэй байбашье, аймхайшаг зон хадаа эсэстээ хүрэтэрөө үсэд нэтэрүү байжа шадаагүй. Хэдэн минутын үнгэрхэдэ, тэдэнэрэй олонхинь буу зэбсэгээ хаяад, камеранууд соо гү, али хэрэлсы доро ороод, «бэеэ тушаанабди» гэжэ хашхаралдан байгаа һэн. Гэмтэ нэгэшье ябадалтан һомондо дайрагдаагүй гэжэ эндэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Бүхы юумэн 11 минутын турша соо үргэлжэлһэн байна. Утаанай тарахада, иимэ юумэ харабабди: сонхо бүхэнэй хажууда, камера бүхэн соо буу зэбсэг, хэдэн зуугаад һомон хэбтэжэ байгаа һэн.

Өөрынгөө хүбүүдэй ябадал тухай хэлэхэдээ, нэгэл юумэ онсолон тэмдэглэхэ байнаб. тэдэнэрни бултадаа һайн талаһаа өөһэдыгөө харуулаа, тиимэһээ бултадаа геройнууд болоно. Аюул айхабтар ехэ байгаа даа. Олег Л. гэгшэ бидэнэрэй дундаһаа гансаараа шархатаа. Мүнөө бэень яһала бараг. Тиигэбэ ябабашье бусадшье хүбүүд һомондо дайрагдажа болохо һэн.

Офицернүүдһээ бэшэ хүбүүднай бултадаа уялгата албаяа гаража байһан зон. Тэдэнэй ами наһые аюулда оруулхадаа, юумэнэй хуу һайн байһанһаа уламжална бэшэбди. Эндэ бодото мэргэжэлтэд хэрэгтэй. Тэдэнэрэй ажал ябуулгын ашаг үрэ бүри ехэ байха һааб даа. Мүн тэдэнэртэ туһаламжа болгон, улам нарижуулагдаһан техническэ тусхай хэрэгсэлнүүдые, хэлхеэ холбооной түхеэрэлгэнүүдые болон буу зэбсэг үгэхэ шухала. Сухумида болоһон ушар хаанаб даа нэгэ тээ дабтагдахагүй гэхын аргагүй ха юм. Тиимэһээ гэмтэ ябадалтаниие аюулгүй болгодог зоной ами наһанда улам бага аюул тохёолдуулагдаха ёһотой.

(ТАСС).

ХИЛЫН СААНАҺАА

ТАСС • АПН

БЭЭЖЭН. Тайвань провинциин худалдаа наймаа эрхилэгшэд Хитадай бусад провинцинуудай түлөөлэгшэдтэй харилсаа холбоогоо үргэдхэхэ бэзэ гээд найданабди гээд КНР-эй Поссоведэй гэшүүн Цзоу Цзяхуа Тайваньһаа ерэһэн бүлэг промышленнигуудтай ба коммерсантнуудтай уулзахадаа мэдүүлбэ. Тэдэниие «Дельта бүлэгэй президент Чан Пэйин гэгшэ толгойлно.

Тайваньһаа ерэһэн айлшад Нанкин, Шанхай, Сямэнь ба Гуанчжоу хотонуудаар ябаха юм. Тэдэнэр эндэхи экономическа байдалтай танилсаха. олон тоото асуудалнуудые зүбшэхэ байна.

НЬЮ-ЙОРК. США-гай автомобиль гаргадаг томохон кампанинуудай нэгэн болохо «Крайслер» кампани автомашинануудые худалдан абагшадые мэхэлһэнэйнгээ түлөө 7,6 миллион доллар яла түлэхэ болохонь. 1949 онһоо 1986 он болотор аварида оруулагдаһан хэдэн мянган автомобильнуудые өөрынгөө заводуудта заһабарилаад, шэнэ автмобильнуудые бүтээбэбди гээд тус кампани худалдаһан байба бшуу. Урда тээнь иимэ уршагта ябадалайнгаа түлөө «Крайслер» кампани автомобиль худалдан абагшадта 18,5 миллион доллар түлэһэн байгаа юм. Энэ асуудалаар мүрдэлгэ хэгдэнэ. Хэрбээ заһабарилагдаһан автомобильнуудые худалдан абагшадай тоо олошороо һаа, «Крайслер» кампани 100 миллион доллар түлэхэ баатай болохо гээд багсаагдана.

БЭЭЖЭН. Шэб шэнэ радарна системэнүүдтэй, һомоной дабахагүй шэлнүүдтэй, напалмаар шатаан буудадаг снарядуудаар зэбсэгжүүлэгдэһэн хурдан түргэноор ябадаг 4 катер Гонконгын Цзолун портын тамуужанай алба хаагшад бариба. Гонконгын болон Хитадай далайн эрье шадарай провинцинуудай хоорондо саг үргэлжын рейснүүдые хэжэ байдаг гэмтэ ябадалта синдикадай эдэ катернууд контрабандна эд зөөреэр дүүрэнээр ашагдаһан байба.

БОНН. Томо аэропортнуудай хажууда ажаһуудаг Баруун Германиин зоной дунда бадаган үбшэндэ нэрбэгдэлгын болон энэ үбшэнһөө боложо наһа баралгын хэмжээн ФРГ-гэй дунда зэргын хэмжээнһээ ехэ байна. «Квик» журналай һүүлшын номер соо гаргагдаһан горитой материалай авторнууд иимэ тобшолол гаргаһан байна. Франкфуртын асари ехэ аэропортһоо 20 модоной газарта байдаг Оффенбах хотодо тус журналай тусхай корреспондентнүүд шэнжэлэлгэ хээ.

Ороной юрэнхы дунда зэргын хэмжээнһээ 35 процентээр оло дахин бадаганһаа, 40 процентээр оло дахин эльгэнэй циррозһоо энэ хотодо ажаһуудаг хүнүүд наһа барадаг гээд тодоруулагдаба. Гадна бүхы үхибүүд болон ехэшье зоной олонхинь хоолойн үбшэнтэй байха юм. Саг үргэлжэ шахуу ниидэжэ, буужа байһан самолёдууд эндэ зэмэтэй гээд мэргэжэлтэд тоолоно.

ТОКИО. Японой Осака, Киого, Аити префектуранууд­та урдань үзэгдөөгүй үргэн ехэ гангстернуудта эсэргүү хэмжээ ябуулга үнгэргэгдэбэ. Тэрээндэ 8 мянган шахуу полицейскэнүүд хабаадаа. Энэ хадаа префектуральна полициин бүхы бүрэлдэлэй 40 процентнь болоно. Японой бандидуудай «Якудза» болон Ямагути гуми» гэжэ тон ехэ нэгэдэлнүүдтэ эсэргүүгээр бэелүүлэгдэһэн энэ хэмжээ ябуулгын үедэ 20 гаран гэмтэ ябадал гаргагшад баригдаа. Тэдэнэй дунда нэгэ бүлэг бандидуудые толгойлогшо бии.

Угай бэшэгэй ула мүрөөр

БАЛЖАН ХАТАН

УРИД ХЭЛЭГДЭХЭ ҮГЭ

БАЛЖАН хатан тухай домогуудай гар бэшэгүүд хадаа далайн урдахи буряадуудай дунда урда сагһаа хойшо элбэгээр таранхай байдаг байгаа. Солонгуудай Бүүбэй Бэйлэ хаанай мэдэл дороһоо Хориин арбан нэгэн эсэгэнэрэй гаража, мүнөөнэйнгөө нютагуудта тэрьелэн ерэжэ, түбхинэн һууһанайнь ута түүхые харуулһан Балжан хатанай домогой гол вариантнуудай нэгэниинь 1900 ондо профессор А. М. Позднеевэй «Монгольская хрестоматия» гэжэ ном соо Санкт-Петербургда хуушан монголоор түрүүшынхеэ хэблэгдээ. Таби гаран жэлэй үнгэрһэн хойно тэрэ вариантыень академик Ц. Дамдинсүрэн 1959 ондо «Монгол уран зохёолой дээжэ зуун бэлиг орошобо» гэһэн томо номдоо оруулжа, Улаан-Баатар хотодо хуушан зангаарнь бэрлээ һэн.

Ц. Дамдинсүрэнэй ном соо ороһон Балжан хатан тухай домогые хуушан монголһоо академическэ транскрипци дээрэ гаргаад,ород хэлэн дээрэ оршуулаад ,би 1972 ондо «Бурятская литература» гэжэ суглуулбари дотор Улаан-Үдэдэ хэблүүлһэн байнаб. (Хоёрдохи домог). Тиигэхэ зуураа домогой энэ вариант 1840 онһоо урда бэшэгдэһэн гэжэ тодорхойлхые оролдоһон байнабди. Мүнөө хуушан монголһоо энэ домогые мүнөөнэй буряад хэлэн дээрэ гаргаад, уншагшадай анхаралда табибабди.

Эндэ бэрлэгдэһэн Балжан хатан тухай нэгэдэхи домогые 1972 ондо Хэжэнгын аймагай Хөөрхэ нютагта ажаһуудаг байһан үльгэршэ, түүхэшэ, хууша монголшо Чимит Намсараев гэгшэ (1900—1986) намда гарай бэлэг болгожо үгэһэн байгаа. Хэнэй, хаана, хэзээ бэшэһэн, буулгаһан тухай мэдээнүүдые буулгагша гар бэшэгэйнгээ түгэсхэлдэ үгэнэ. Энэ бэшэлгын эхэнь намда хадагалаатай. Хэрбээ урдань хэблэгдэһэн вариант дотор Балжан хатанай хадамда гараһанай һүүлэй үйлэ, хэрэгүүдэй тэмдэглэгдээ һаа, мүнөө барлагдааша «үльгэр» соо Балжан хатанай басаган ябаһан үе наһан тухай ехэнхинь хэлэгдэнэ. Иимэрхүү вариант түрүүшынхиеэ хэблэлдэ гаргагдаба.

Г. О. ТУДЕНОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

НЭГЭДЭХИ ТУУЖА ДОМОГ

1.

ДОТООДО Монголой солонгууд изагуурай хаан баатар ноён Бүүбэй Бэйлын бэри болоһон Балжан хатан тухай, хори буряад зоной ямар сагта хамтарһан тухай арбан зургаадахи зуун жэлэй үеын тобшо үльгэр. Монгол изагуурай доторойн гүн[1] зэргэтэй хүнэй ганса басаган би — Балжан хадаа арбан зургаан наһатайдаа эдир наһаяа эхилжэ, амгалан һууха үедэмни мэдэлшэ нэгэ жэгүүртэ шубуун минии һуужа байһан балгааһан дээрэ донгодобо. Би энэ муу ёрото шубуунай донгодолгоһоо нэгэ бага айбашье, иигэжэ һанабаб:

— Энэ оршон шадарай айлнуудта юумэ зүгнөө гү, али түлюур намда гү? Ямар нэгэ үгэ, ушар минии шэхэндэ дуулдахаяа һанаа гү?— гэжэ бодолгото боложо һуутарни, хара шарайтай Агар Дарын хүбүүн Дугар баатар зорюута ерэжэ, намда иигэжэ хэлэбэ:

— Аяа хайрата Балжан аа! Танда удхатай нэгэ үгэ хэлээ һаамни, тогтоожо хайрлаха гээшэ гүт?— гэхэдэнь, тэрэ ерэһэн Дугар баатартаа би — Балжан иигэжэ харюусаа бэлэйб:

— Аяа ехэ баатар аа! Та намда арюун һайхан удхатай үгэ хэлэхээ һанаа гүт, али өөдэгүй минии ами наһанда хойшолонтой үгэ дуулгахаяа эбдаа гүт? Энээниие уридшалан минии тааха аргагүй. Теэд заатагүй хэлэхээ зорёо һаа, хэлэжэ байгты!— гэхэдэмни, Агар Дарын хүбүүн иигэжэ харюусаба:

— Хаанай ордондо хатан зэргэ танда тудажа магад, эжэн хаанай энхэ гүрэн соо энхэ жаргал танда бадаржа болоно. Дали жэгүүртэ хаан гарууди шубуун мэтэ, хаан баатарай батэ гүрэн тухай хэлэхэ болоо һээ, иимэ:

—Дотоодо Монголой солонгууд изагуурай хаан нэрэтэй ноён баатар Бүүбэй Бэйлэ хадаа түрэһөөр ганса хүбүүтэй юм. Тиигээд тэрэ хаан тайжа хүбүүндээ хайрата Балжан таниие хатан болгожо, танаар бэри хэхын үүдхэл түхеэржэ байна. Тэрэ Бүүбэй Бэйлэ танай эсэгэ, эхэтэй худа ураг болохын тухай хэлсээ баталхын түлөө ерэхэеэ байна гэнэ бэлэй,— гэхэ мэтын олон үгэнүүдые хэлэхэдэнь, Балжан хатан тэрэ Дугар баатарта иигэжэ харюусаба:

— Ай хүсэтэ баатар, шадал багатай намайе тэдэ дэгээдын зэргэтэ хаанай бэри болохошни гэхэ мэтээр эдэ хэлэгшэ үгэнүүдшни ухаатай хүнэй хэлэхэ хэлэн бэшэ, тэнэгтэ ороо хоор байна. Ушарынь юуб гэхэдэ, ядуухан шадалтай бүлын дунда түрэһэн нам шэнги хүнөөр хаан изагуурта бэри хэхэнь гэжэ шинии хэлэгшэ хадаа «галгүй дэлхэйдэ утаан үзэгдэхэгүй» гэһэнтэй адлирхуу удхатай зүйл гээшэ. Үнэхөөрөө, өөдэгүй шадалтай намайгаар наада, зугаа хэһэниинь мүн гэжэ би энээниие тайлбарилкам, —гэжэ Балжан хатанай эрэлхэг дүрэ үзүүлхэдэ, дээрэ нэрлэгдэһэн Дугар баатар шуумар түргэнөөр гаража арилшаба.

Тэрэ дороо Дугар баатар дахин бусажа, Балжанда иигэжэ хандаба;

— Аяа ехэ бэлигээр түгэлдэр Балжан аа! Наһан танай бага байбашье, бэлиг танай үлэмжэ ехэ һэн туладань, өөртөө болон бэшэ зондо болохо ушарнуудые та уридшалан мэдэнэт. Би танда дэн олон юумэ шашажархиба хаб, хүлисэгты. Зүгөөр минии танда хэлэһэн үгэнүүд таниие наадалжа хэлэһэн бэшэ лэ, би танда үнэхөөрөөл зоной дунда шагнаһан юумэнүүдээ дуулгааб. Хоёр хүнэй хоорондо хэб зөөһэн тоотой болоһон нүгэлтэ намайе хайрааараа бү орхиита, хэшээгыт!— гэжэ Дугар хобууша Балжанда иимэ гуйлта табяад, тэрэ дороо ошон ошобо.

Удаань Балжан хатанай эхэ Сорол эсэгэ Сагаан Лубсан хоёр үмсынгөө ажалһаа гэртээ бусажа ерэбэ. Тиихэдэнь дээрэ хэлэгдэһэн арбан зургаан наһатай Балжан басаганиинь ехэ уйдхар гашуудалтайгаар уйлганажа һуужа, эсэгэ Лубсан эхэ Сорол хоёртоо хандаба:

— Дотоодо Монголой солонгууд изагуурай хаан ноён баатар Бүүбэй Бэйлэ болбол намайгаар бэри хэхын үүсхэл гаргажа байна. Таанадтай худа урагтай холбоо баталхын тула тэрэ хаан ойрын сагта манайда ерэхээ байна гэжэ Дугар баатар намда уридшалан дуулгаад, мэнэ һаяхан мордоо. һүүлээрнь таанад, минии эсэгэ, эхэ ерэбэт,— гэжэ үнгэ шарайгаа хубилгашаһан нюуртай Балжан уйдхартайгаар хашхаран, уйлан хайлан унашаба. Балжан хатанай түрэһэн эхэ Сорол баһа ямаршье үгэ дуугүй боложо, сэдьхэлэйнгээ уйдхарта гүнзэгыгөөр нэрбэгдэжэ, буруу хараад уйлажа, гурбан хоногто эдихэ хоолгүй, унтаха нойргүй һууходань, Балжан хатанай эсэгэ Сагаан Лубсан өөрынгөө һамган Соролдо иигэжэ хэлэбэ:

— Ай, халаг даа, аяа хайратай һамгамни! Хоб хошын үндэһөөр гараһан үгэдэ бү этигыш даа! Гэбэшье худа ураг гэлсэһэнэйнь үнэн байшоо һаа, энэ балай муу удхатай үгэ гэжэ һананагүйб. Тиимэ һэн туладань сэдьхэлээ гутаха, уйдхар түрэхэ хэрэггүй. Агта мори уяхын түлөө сэргэ бодходог, худа урагтай болохын түлөө үри хүүгэдые удхэдэг—манай хүн түрэлтэнэй ёһо мүн гээшэ. Тиихын зуура үшөө хаан худатай болошоо гээшэгшэ һаа, бүри эрхим һайн юм бэзэ. Басаганай худалдаанда хаан баатар Бүүбэй Бэйлын алта мүнгэн, хиб торгон минии абдарта орохо саг болобо бэшэ гү?— гэжэ хэлэхэтээ хамта үргэлжэлүүлнэ.— Балжан хүүхэмни, тэрэ дэгээдэ хаан баатар Бүүбэй Бэйлын бэри, хаан тайжын хатан болошоо һаашни, одоол шинии алдар нэрэ одо заяан эдлэлээр хүсэд түгэлдэр болохонь дамжаггүй бэлэй!—гэжэ иимэ заабари Балжан хатан басагандаа эсэгэ Лубсан хэлэжэ, нюур шарайнь ехэл омогорхолтой янзатай һууна.

Балжан хатан эсэгэдээ иимэ гуйлта барина:

— Та, эрхэтэ тэнгэри заяатай эсэгэмни, минии гуйлта шагнагты! Хэрбээ хаан Бүүбэй Бэйлэдэ багахан намайе бэри болгон, алтан торгон мэтэ эдлэл бараагаар худалдаа һаа, арьяатан амитанай омог хүсэн, аяг аашатай заяанһаа үшөө саашань үлүү гараһан шэнги болохот! Хэрбээ хаан Бүүбэй Бэйлэдэ худалдагдажа, бэринь болоо һаа, тэрэнэй зарса, боол ябаһаар, минии эхэнэр наһан хосорхо. Тэрэ хаан баатар Бүүбэй Бэйлын намаар бэри хэхын зорилготойгоор танда худа урагай хэрэгээр хандаха болоо һаань, та, минии эсэгэ, өөрын һанал бодолтой байха зэргэтэйт. Намайе худалдаан болгожо, эдлэл зөөри абаха ёһогүйт! Хэрбээ хаан Бүүбэй Бэйлын зөөри үгэхэеэ хүсөө хадань, иигэжэ харюусаарайгты:

— Хүнэй толгой хизааргүй, малай толгой хизаартай!— Энэ мэтэ ехэ олон заабаринуудые эсэгэдээ хэлэжэ үгэбэ.

Балжанай эхэ Сорол өөрынгөө эрэ нүхэр болохо, Сагаан Лубсандаа иигэжэ хэлэбэ:

— Тэрэ хаанай зарса болгожо, түрэһэн ганса басагаяа шинии худалдаха гээшэ юм бэ? —гэжэ орилон хашхархаһаа гадна:— Тэрэ хаанда басагаяа үгэхэгүйб!— гэхэдэнь, гэрэй эзэн эрэ нүхэр Лубсаниинь иигээд харюусана:

— Дээрэ нэрлэгдэгшэ хаан баатар Бүүбэй Бэйлэ хадаа энээнһээ урда хориин буряад изагууртаниие өөрынгөө мэдэл доро албата болгожо абахадаа, эхэнэр хүнүүдые албатын тоодо абаагүй юм. Тэдэниие эрхэтэнүүдэй «дахуул» гэжэ нэрлэһэн байгаа бшуу. Тиимэ дээрэһээ тэрэ хаан Бүүбэй Бэйлэ эхэнэр шинии хэлэһэн үгые хэрэгсэхэгүй байха,— гээд ууртай янза үзүүлнэ. Эхэ эсэгын хоорондын тоосоо шагнажа байһан Балжан хатан эсэгэдээ заабарилна:

— Огторгойдо наран үгы байгаа һаань, дэлхэйдэ сэсэг, ногоон ургахагүй, гэртэ эхэнэр хүнэй үгы һаань, үри, хүүгэд, бүлэ үдэхэгүй. Тиимэ дээрэһээ юртэмсын шэмэг ябаһан хүн түрэлтэн барагдаха. Юртэмсэ дээрэ ургаса, ногоон түгэлдэр, хүн бүхэн өөрынгөө бэедэ эзэн болоо һаань, тэгшэ жаргал мандаха!— гэжэ Балжан эсэгэдээ эрид шангаар харюусаба.

2.

Холын нютагһаа олон гэгшын нүхэдтэйгөө хаан Бүүбэй Бэйлэ аяншалан ябажа, Сагаан Лубсанай гэртэ ерэжэ, худа ураг болосон зүбшэлдэбэ. Сагаан Лубсан һамгантаяа хоюулан худа, урагай ёһо гуримаар хүндэ ямба, хоол шарууһа, ухэрэй, хонинай мяха тоолэйтэйгөөр, архи дараса тон ехээр бэлдэжэ, хүндэлэлгэ хэбэ. Гэбэшье дээрэ нэрлэгдэгшэ хаан худа Бүүбэй Бэйлэ хобдог сэдьхэлэй, хомхой һаналай үндэһөөр тэрэ бэлдэжэ табиһан хүндэ ямба, эдеэ хоолдонь ханаагүй, үшөө адуунай тоолэй эдихэм гэжэ эрилгэ табиба.

Худа хаанай иимэ эрилтэ табяад байхада ,Сагаан Лубсан Сорол хоёр мэгдүү түргэн эдеэ хоолой гэртэ ошожо, тэндэ байһан залуу хүбүүдтэ Лубсан иигэжэ заабаришалба:

— Хаан худа Бүүбэй Бэйлэ адуун тоолэй эрижэ байнал. Таанар, туһалагша хүбүүд, энэ гэһээр, ямаршье һаадгүйгөөр намда хабаатай дүтэ шадарай адуун сооһоо али нэгэн таргаан лэ гэшын мори бараад, үүсэлээд, мяха, тоолэйень хаан худын хуримай гуримаар табигты!

Иимэ захиралта абаад байхадаа, тэдэ залуу хүбүүд иигэжэ һанана: «Хаан изагууртанай найр хурим хадань эрхим тарган адуу хэрэглэхэ болоо юм бэзэ. Түргэн, шамдаха хэрэгтэй!»— гэлдэн гэрһээ бушуухан гаража ошоод, һүниин бүрэнхыдэ дайралдаһан лэ нэгэ адуу бараад, тэрэнээ мяхан болгоод, дары түргэн адуунай тархи мяхатайгаар хаан Бүүбэй Бэйлын урда габяад, табаг тахилгаа мэдүүлээ бэлэй.

Хаан урагууд тоолэй, тахилгада ханан баясажа, удаан сагта найр хуримаа үргэлжэлүүлбэ. Тиигэһээршье байтар хаан Бүүбэй Бэйлын нютагаа бусаха саг дүтэлбэ, харин хаанай унажа ерэһэн хүлэг сабидар морин олдобогүй... Тэрэнэй адуун тоолэйдэ хэрэглэгдэшэһэниинь тодорбо. Энээхэн ушарые хаан худа Бүүбэй Бэйлэ мэдэхэтээ адли ехээр нюур, дүрээ хубилгажа, уурлан хэлэбэ:

— Минии бэри болохо Балжаниие ерүүлжэ, намтай уулзуула!— Тиихэдэнь Балжан ерэжэ, хаан Бүүбэй Бэйлые амаршалаад зогсобо. Хаан Бүүбэй хэлэнэ:

— Хайратай хүүхэн Балжан аа, ши минии бэри болохо гүш? Би өөрынгөө ганса хүбүүн та хоёрой үйлэ хэрэгэй түлөө ябааб. Теэд энэ холо газарта унажа ерэһэн сабидар мориисмни эдэ урагууд алажа, шинии түлөө боложо байгаа найр хуримай эдишэдэ хэрэглэжэрхибэ. Энэ болбол хуули бусын хулгайн хэрэг мүн болоно!— ехээр уурлажа, арсалан шэнгеэр хүрхирэн бадашахадань, хаан Бүүбэй Бэйлэдэ Балжан хатан иигэжэ шангахаар харюусана:

— Та, хаан Бүүбэй Бэйлэ, дэлхэйн хаан зэргэтэнэй нэгэниинь мүн байһан аад, ядуухан шадалтанаар зэргэлээд ажаһууһан минии эсэгэтэй худа урагай холбоо бүтээхэ хэрэгээр манайда зорюуталан ерээд байһантнай танай хаан хуулидатнай харша ,хуули буса ябадалай нэгэн гээшэ. Хатан болгон абахаяа байһан Хүлэр ноёной үзэсхэлэнтэ шарайтай арбан найман наһатай басагые өөрынгөө хүбүүн Дай Хун тайжаһаа булимтаржа абаад, өөрын хатан болгохо гэжэ хүлеэжэ байһантнай үнэн бэшэ гү? Танай энэ эшэгүүритэ мунхаг ябадал хадаа адагуусан малай ябадалтай адлирхуу. Намайгаар үнэхөөрөө бэри хэхэ, үри бэеэ хамталхын үнэн хүсэлэнтэй юм һаа, адуун түрэлтэ адагууса мориёо «шинии», «минии» гэжэ байжа хэлэхэ гээшэ тон үлүү болоно. Худа болоходоо, ямаршье илгаагүй, нэгэн эбтэй һанал бодолоор түбхинэхэ үйлэ мүн. Та, хаан Бүүбэй баатар аа! Хэрбээ минии энэ харюуда танай ханахагүй байгаа һаатнай, үшөө минии танда далан хоёр бэлиг түгэлдэр эди шэдеэр харюусахадамни болохо!

Хаан Бүүбэй Бэйлэнь бэри болохо Балжан хатанай хэлэһэн үгэдэ торожо хэлэбэ:

— «Хайрахаг хүүхэниие хүбүүн олохо, хадын ногоонойхурсые хара тураг олохо» гэжэ урданай үбгэдэй заабари бии бэлэй. Би иигэд гээд болихом,— гээд томоотой янзатай болон һууна.

Балжан хатан харюусана:

— «Хобдог хүн хоёр хубиһаа хохидохо хурдан һаналта хуби, жаргалһаа хохидохо» гэһэн манай ба монгол арадай оньһон үгэ бии. Та болбол хаан баатар алдартайшье һаа, өөрынгөө юрэнхы адагуусаниие хара турагтал адляар сэгнэнэт. Тиимэһээ тэнэгэй ехэ танда болошоно!— гээд, Балжаниинь үгэеэ таһалдуулна. Хаан Бүүбэй Бэйлэнь эндэгүүрэлтэ болон эшэгүүритэ зүйлнүүдэй өөрынь бэедэ хэдышье олон байгаа һаачь, энэ хэлэгшэдэнь харюу үгэбэгүй.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

[1] Гүн — урданай манжа гүрэнэй дүрбэдэхи шатын тушаал, зэргэ.Ород хэлэн дээрэ графшье гээд оршуулһан байдаг.

Дурасхаалай дэбтэртэ

ЭХЭ ОРОНОО ЭЛЬГЭ ЗҮРХЭӨӨРӨӨ ХАЛХАЛАА

Александр Матросовтол адли Эхэ ороноо эзэрхэг дайсанһаа эльгэ зүрхөөрөө халхалһан хүбүүд Буряад ороноһоомнайшье гараһан байха. Тэдэнэй тоодо Сергей Орешков, Иннокентий Баторов оролсоно.

Улаан-Үдын 66-дахи дунда һургуулиин (мүнөө хотын 44-дэхи дунда һургуули) музей соо иимээр бэшээтэй саарһан хадагалагдадаг: «Иннокентий Николаевич Баторовые РККА-да ошоһонтойнь дашарамдуулан, ажалһаань 1941 оной июлиин 26-һаа сүлөөлхэ». Багша И. Баторов Забайкалиин сэрэгэй округой нэгэ танкова частьда сэрэгэй алба эхилһэн юм. Тэрэ богони сагта буу зэбсэг шудалжа, нүхэдтэө туһалжа, рото соогоо хүндэтэй болоһон гэхэ. Иннокентий Николаевич агитатор, ханын газетын редактор байгаа. Тиигэһээр нүхэдынь тэрэниие ротын парторгоор һунгаба.

Эсэгэнь Москва шадар шанга тулалдаануудта хабаадана. Фронт руу мордоол һаа, хархис дайсадта харуулха һэм гээд хүбүүн сэдьхэхэ. Теэд япон милитаристнуудһаа хилээ хамгаалха сэрэгшэд мүн лэ хэрэгтэй, тиимэһээ эдэнэртэ «хүлеэгты» гэһэн харюу дуулдадаг һэн. Иннокентий эсэгынгээ баатарай үхэлөөр унаһан тухай мэдээсэл абахадаа, фронт руу заабол мордохо, үһөөгөө абаха гэһэн шанга эрмэлзэлдэ эзэлэгдэжэ, эсэгэеэ фронт дээрэ һэлгэхэ хүсэлэнтэйгөө мэдүүлэн, рапорт бэшэбэ. Гэбэшье, өөрөө удангүй үбшэлжэ, госпитальдо ороо бэлэй. Энэ үедэнь, 1945 ондо түрэл частьнь һүреэтэй дохёо абажа, гарнизоноо орхин, Манжуурай хилэ тээшэ дабшаба. Иннокентий энээн тухай дууламсаараа, аргалуулхаяашье орхижо, врачнуудые арай-шамай үгэдөө оруулан, тэрэл һүниндөө түрэл полкоо хүсэжэ ерээ һэн. Япон милитаристнуудай урдаһаа манай сэрэгшэд үсэдөөр бодожо, шанга байлдаан эхилбэ.

Хайлаар хотын зүүн захаар гаража, Хинган руу зорихо гэһэн захиралта танкистнуудта, мүн автоматчигуудта үгтөө һэн. Сэрэгшэдшье Хинган тээшэ дабшаба. Нэгэ үндэртэ дүтэлжэ ябатарнь, японецууд танкнуудые буудадаг пушкануудаар буудажа эхилбэ. Лейтенант Барсковой ударидалга доро автоматчигууд урагшаа гүйлдэн, үндэртэ дүтэлхэлөөрнь, дайсанай пулемет гэнтэ дуугаржа, сэрэгшэд газар дээгүүр хэбтэхэ баатай болоо һэн. Япон пулеметчигой хороһон дотой амбразура руу гранатануудые шэдэхэ гэһэн захиралта дуулеад, парторг Баторов тэрэнгиин һөөгүүдэй ба гүбээнүүдэй хоорондуур мүлхин ошобо. Нүхэдынь дайсанай пулемёдой зүг шэг руу буудажа, туһа хүргэнэ. Буряад сэрэгшэ амбразура руу граната шэдэжэ, дайсаниие үгы хээ бэлэй. Манай автоматчигууд бодожо, урагшаа гүйлдэбэ. Эгээл энэ үедэ хүршэ дотой амбразураһаа нэгэ япон пулеметчик сэрэгшэдыемнай хиргажа эхилбэл даа. Баторов һэмээхэн тиишээ мүлхижэ, үлэһэн һүүлшынгээ граната хаяба. Харин дайсан ондоо амбразураар буудалгаяа үргэлжэлөө һэн. Эндэ яахаб? Саг зуура байһанай удаа эрэлхэг буряад хүбүүн урагшаа дабшажа, дайсанай амбразурые бэеэрээ халхалаа бэлэй. Парторгын баатаршалгые хараһан сэрэгшэд нэгэн доро атакада бодожо, үндэрые эзэлээ һэн. Автоматчигуудые һуулгаһан танкова колонно эрид шуудаар урагшаа дабшаба. Гансал тэдэнэй дунда Иннокентий Баторов үгы бэлэй...

Геройн намтарһаа. 205-дахи танкова бригадын автоматчигуудай ротын парторг И. Н. Баторов 1922 ондо Усть-Ордын автономито округой Алайрай районой Хүрэнтэ нютагта түрэһэн байна. Һургуулида һураха үедөө тэрэ хатарха, дууулаха, юрэдөө, һайн хэрэгүүдэй эхиндэ хододоо байдаг һэн гэлсэдэг. Тэрэ илангаяа багашуулда налархай, сугдуулаад, онтохонуудые тэдээндэ хөөрэжэ, һонирхолтой нааданнуудые эрхилжэ байгша һэн гэжэ нютагаархиниинь хөөрэдэг байһан. Тиимэһээ дунда һургуули дүүргэмсээрээ Иннокентий багшын курсануудта һуралсажа, удаань Улаан-Үдын 66-дахи дунда һургуулида багшалжа эхилээ. Тэндэһээ сэрэгэй албанда мордоо...

Баатаршалга гаргаһанайнь түлөө И. Н. Баторовые Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын 1-дэхи шатын орденоор Эхэ оромнай шагнаа һэн. 1966 оной май һарада энэ үндэр шагналынь геройн эхэдэ, тэрэ үедэ Алайрай районой Нүхэд һууринда ажаһуужа байһан Агафья Михайловна Баторовада барюулагдаһан юм.

...Хайлаарай үндэртэ хүшөө бии. Мраморно хабтаһан дээрэ юрын лэ үгэнүүд — «Иннокентий Баторов, ротын парторг» гээд һиилэгдэнхэй. Хажуудань — хээрын сэсэгүүд.

Т. ЛАМБАЕВ,
офицер, политхүдэлмэрилэгшэ.

Замай тэмдэглэл

ОНОНОЙ ЭРЬЕЭР

ОНОН мүрэн дошхороод, жолоогоо алдаһан хүлэг мэтэ һүреэтэйгөөр хүүенэ. Һүүлэй арбаад үдэр соо аадар бороо таһалгаряагүй адхараад, хатажа шэргэһэн горход эрьеһээ халижа, бухиндаагаа гаргана. Харгыдаа дайралдаһан хүүргэ, модо шулуу, зуһалангай байрануудые хаман абаашана. Талын хонишод хуурай газар бэдэрэн, добо дошонууд дээгүүр хото хорёогоо урилна.

Манай «Уазик» машина талын дардам харгыгаар нэгэ жэгдэхэн жүдхэнэ. Машинын эзэн, партиин райкомой таһагые даагша залуухан Олег хүбүүн нютагаа магтан хөөрэнэ, танилсуулна.

— Эндэхэнэ, губээгэй бооридо, үни урда сагта Ононой буряадууд зунай ехэ тайлга—найр наада хэгшэ һэн. Мори урилдаан, һур харбаан, бүхэ барилдаан найрайнь шэмэг бологшо бэлэй. Хитад наймаашад барайгарай архи, даалимба бүд худалдадаг байгаа,— гээд хөөрэхэдэнь, шэхэндэ үнэхөөрөөшье түмэн адуунай түбэрөөн дуулдахадал гэхэ юм.

Иигэжэ ябахадамнай, нюдэнэй харасын хүрэхэ газараар сэнхир хүхэ нуур-талянгууд талын толи мэтэ миралзан, яларан харагдана.

Эндэхи буряадуудай газар дайда түүхэ домогоор, үльгэр туужаар баян даа. Чингис хаанай намтартай, шуһата зэбүүн сагтайшье холбоотой түүхын хуудаһануудые нютагай зон уянгалан хөөрэхэ, тэрээнтэй холбоотой хүшөө, сараа мүрнүүдые харуулха дуратай. Энээн тухай мүнөө удхалан дурдаха аргамгүй. Ушарынь хадаа эдэ бүгэдэ олондо мэдээжэ ха юм даа.

ТИИМЭҺЭЭ эндэхи нютагай мүнөөдэрэйнь ажабайдалтай, улад зонтойнь танилсая даа. Эндэ буряад нютагууд олон. Хулһата, Бүйлөөһэтэ, Тори, Саһаша, Улаан-Ималка, Шиндаан, Онон мүрэнэй баруун эрьедэ: Хүнхэр, Будалан, Хүһөөшэ... Эдэ нютагайхид мүнөө болотор урданайнгаа жама ёһоор ажаһууна гэхэдэ алдуу гарахагүй. Буряад арадайнгаа ёһо гурим, уг унги алдаагүй, хэлэ бэшэгээ, аман зохёолоо мартаагүй, «Урда сагта сагаалганаа яажа үнгэргэдэг һэм? Тэрэл мүрөөрнь мүнөө болотор хэдэгбди» гээд талын хонишод омогорхон хэлсэдэг.

Хонишод, малшад бүхэнэй баян бардам гээшэнь! Олон хүүгэдтэй, хони малтай... Хоёр гурбан машинатай... Бараг бүдүүн хонишодынь «Волгоор» хониёо адуулна. Гэбэшье иимэ һайхан баян дэлгэр байдалай хажууда өөрын бэрхэшээлнүүд, шиидхэгдээгүй асуудалнууд олон.

— Үхи хүүгэднай буряад хэлээ шудалха дуратайшье һаа, тиигэхэ арга боломжогүй болошоо!— гээд, Хулһатын парторг Чимитцырен Анудоржиевич Дымбрылов хөөрэнэ.— Буряад хэлэ зааха багшанар үгы, гэртээ уншуулха, үзүүлхэ гэхэдэш, ном һудар хомор, радио, телевизор хоёрнай үглөөнһөө, һүни болотор гансал ородсор дуугардаг гуримтай. Иимэ байдалда хайшан гээд буряад хэлээ мартангүй байхаб даа?— гэһэн асуудалнууд эндэхи олохон партийна, совет хүтэлбэрилэгшэдэй һанал бодол зобооно.

— Буряадай автономито республика бидэниие оро таһагүй мартанхай. Хэр угһаа хойшо манай руу буряад драмтеатр, филармони, оперо, баледэй театр, композиторнууд, зохёолшодшье харгыгаа мартанхай,— гээд Саһашын сомоной Соведэй түрүүлэгшэ Николай Дашиевич Жаргалов сэхэ хэлэжэ байгаа һэн. Энэ хэлэһыень аймагай соёлой хүдэлмэришэд Татьяна Афанасьевна Монкина Цыцык Цырендоржиевна Цыбенова хоёр нэгэн дуугаар дэмжэнэ.

— Хаа-яа Агын округой артистнар ерэжэ, сэдьхэлыемнай ханаадаг, һаяхан Улаан-Үдэһөө түрүүшынхиеэ «Алтан Булаг» гэжэ арадай ансамбль ерэжэ, бидэниие ехээр баярлуулаа,— гэжэ тэдэнэр саашань хэлэбэ.

Эндэхи нютагайхид буряадайнгаа уран зохёол, хүгжэмөөр, театраар, ансамбляар ехэл һонирходог гэжэ ойлгохоор.

ОНОНОЙ буряадуудай иимэ байдалые Буряадаймнай соёлой түб, бусадшье зохёохы ажалтанай холбоонууд ойлгохо, мэдэрхэ, туһалха хэмжээнүүдые түсэбтөө оруулха, хэрэг дээрэнь бэелүүлжэ эхилхэ бэзэ гэжэ ехээр найдагдана.

Байгаалияа хамгаалха гээшэ эндэхи зоной хоёрдохи шухала асуудал болоно. Энэ нютагаар түрүүшынхиеэ ябаһан Буряадай мэдээжэ поэт Солбон Ангабаев, Даши-Дондоп Очиров, эдэ мүрнүүдые бэшэгшэ гурбан эндэхи байгаалиин гоё һайханаар сэдьхэлээ ханажа гараабди.

— Урдань манай байгаали бүри гоё һайхан байһан юм даа,— гээд, Николай Ешеевич Ешеевэй манаа гайхуулан хэлэхэдэ, энэ хүнэй үгэдэ этигэнгүй байхын аргагүй һэн. Николай Ешеевич түбшэн дару зантай хүн. Арба гаран жэл соо «Гигант» колхозой түрүүлэгшээр хүдэлөөд, мүнөө нэһанайнгаа амаралтада гаранхай. Гэбэшье миин һууж шададаггүй. Мүнөө колхоздоо музей эмхидхээд, тэрэнэйнгээ директорээр хүдэлнэ. Энэ колхоздо соёл, спортын яажа хүгжэжэ байһые дурдангүй гаралтай аал? Һур номо харбалгаар дэлхэйн чемпион Владимир Ешеевэй эндэ түрэһые, гараа ганзагадаа, хүлөө дүрөөдэ хүргэһые һануулая. Николай Ешеевич тэрэ суута хүбүүн тухайгаа омогорхон хөөрэхэ дуратай...

Музей соонь хүбүүндэнь зорюулагдаһан булан түхеэрэгдэнхэй. Бидэ колхозой спортивна комплекс хаража, аха нүхэдөө халан абаха эдиршүүлтэй уулзажа, баясаабди. Гадна энэ колхоз өөрын «Тари» гэжэ нэрэтэй һайн дуранай киностудитай байна. Тэрэниие нютагай эдэбхитэн Дондок Халзаев эмхидхээ. Энээндэнь Николай Ешеевич колхозой түрүүлэгшэ байхадаа, ехээр туһалаа, дэмжээ юм байна.

Мүнөө Дондок Халзаевич нютагайнгаа суута хүнүүд, ажал хэрэг, сүлөө саг тухай һонирхолтой кинонуудые буулгаад, зоноо хужарлуулдаг, залуу үетэндөө дэмбэрэлтэ һайн жэшээ харуулдаг байна.

Саашань Николай Ешеевич байгаали тухайгаа иигэжэ хөөрэбэ:

— Энэ ужэм таладамнай согсойхо тарбаган үлөөгүй. Тахал үбшэ тараана гэжэ хэлэгдээд, химиин хүсөөр дууһан хюдагданхай байгаа. Харин талаан боложо, нёдондо хоёр тарбаган урдаһаа ерэжэ, энээхэн зүүн хойнохи хонишоной хажууда нютагжанхай. Мүнөө тэдэ хоёрые дүтэ тойронхи хонишоднай, өөһэдын малһаа үлүүгээр үмэгшэлдэг болонхой. Тарбаганай тарган мяхаар хотоо дүүргэхэ дуратай браконьернүүд үшөөл ябаһаар. Тариин нуурнуудай олтирогууд хара толгойтой реликтовэ сахали шубуудай дэлхэй дээрэхи ори ганса нютаг болонхой. Энэ һайхан хоморой шубуудай далиин үзүүрнүүд харахан тэмдэгтэй … гай олон тсото … гууд холын урда … то зүг бариһан … дай амаралтын … хой. Түмэн олон … дай зэлэ татан … дэшье хаража …

— Манай нютаг… ластиин доогуур … шодог юм. Тиимэ… ниинь үнжэгэн … тор, машинын … жо, хонхойжо … лээрнь үбһэ ногоо… рөө хосордог, хал… шэ. Бидэ газараа … ехэ хайрладагбди. … газарнай талын һа… ра гамгүй үлеэгдэ… урэжэлөө гээдэг … нүхэр Ешеев шанал… гөө үргэлжэлүүлбэ… дын шэмэг болох… маамнайшье үсөөр… үбһэ ногоонойнго… таад, үрэһөө тала … сажа үрдеэгүйдэ … жа ехэ муу юум… Мүнөө тиигэхэ … лагданхай. Манай … гүрэнэйшье эрдэм… байгаалиимнай … заповедник, заказн… гонхой,— гээд Нико… вич хөөрөөгөө дүүр…

...Бидэ хүндэмэ… айлһаа гараад, тал… харгыгаар Тариин … табилуулаа һэмди. … үшөө олон һонин … түүхээр баян … уулзаа, танилсааб… тухайгаа газетын … богони тэдыгээр … шэб.

Д. Д…
уран …

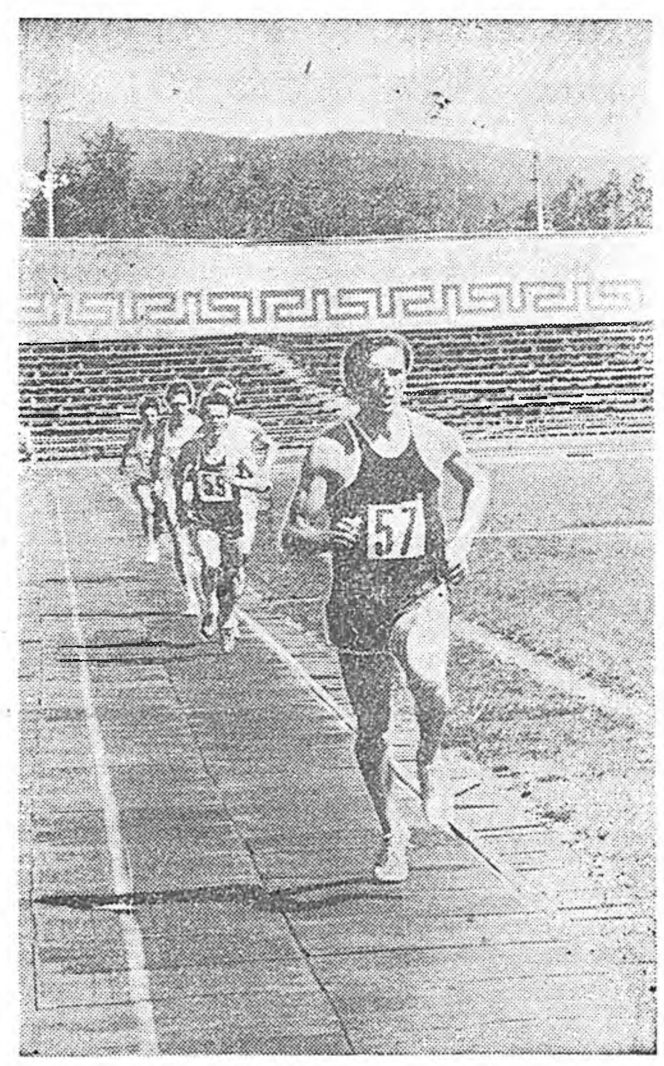

Хүнгэн атлетикэ

КУБОГАЙ ЭЗЭД ТОДОРБО

Хүнгэн атлетикээр республикын кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн Буряадай АССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ болобо. «Трудовые резервы» ба профсоюзуудай спортын бүлгэмүүдэй, мүн Монголой Арадай Республикын суглуулагдамал командануудай зуу гаран хүнгэн атледүүд хабаадаһан байгаа.

— Сэхыень хэлэхэдэ, бүхэроссин болон бүхэсоюзна мүрысөөнүүдэй дүүрэһэн хойно үнгэргэгдэһэн энэ мүрысөөндэ манай республикын бэлигтэй бэрхэ олохон хүнгэн атледүүд хабаадабагүй, гадна зарим зүйлнүүдээр хангалтагүй һулашаг дүнгүүд харуулагдаба,— гэжэ мүрысөөнэй ахамад судья, бүхэсоюзна категориин судья Б. В. Мироманов тэмдэглэнэ.

Эгээл дүтын зайда — 100 метртэ — эхэнэрнүүд болон эрэшүүл урилдаба. «Трудовые резервы» бүлгэмэй суглуулагдамал командын гэшүүд, спортын мастерта кандидадууд Вера Чистякова, Татьяна Панькова гэгшэдэй хоорондо илангаяа һонирхолтой, шанга тэмсэл болоо. Вера 12,2 секунда саг харуулжа, Татьяные 0,1 секундаар ахижа, түрүү һуури эзэлбэ. Монголой ниислэл — Улаан-Баатар хотын 75-дахи дунда һургуулиин 9-дэхи классай һурагша Болдын Мүнхсэсэг бронзо медаляар шагнагдаһан байха юм.

Эрэшүүлэй дундаһаа айлшаднай шалгарба. Монголой Арадай Республикын оло дахин чемпион, уласхоорондын классай спортын 23-тай мастер Сагаанай Одонбаяр энэ зайе 10,7 секунда соо гаталжа, түрүү һуури эзэлээ. Монголой Арадай армиин сэрэгшэ, спортын мастер Лочинжавын Ринциндагва хоёрдохи шанда хүртэбэ. Һаял хада хори гаража ябаһан залуу атлет ехэ ерээдүйтэй. Монголой сэрэгэй «Алдар» гэжэ спортклубай гэшүүн Л. Ринциндагва сентябриин 22-һоо октябриин 4 болотор Бээжэн хотодо үнгэргэгдэхэ Ази түбиин наадануудта хабаадаха юм. «Трудовые резервы» бүлгэмэй түлөөлэгшэ Алексей Митрофанов Хүндэлэлэй табсангай гурбадахи шатада гараба.

200 метр. «Трудовые резервы» бүлгэмһөө Татьяна Насанова Вера Чистякова хоёрой хэниинь илаха гээшэб гэжэ уридшалан хэлэхэ хүн олдобогүй. Теэд энэ удаада Татьяна хурдан солбон байһанаа харуулаа — 25,1 секунда. Монголой улсын багшанарай дээдэ һургуулиин оюутан Ядамсүрэнгийн Отхончэмэг илагшаһаа 0,4 секундаар гартабашье, гурбадахи шатын дипломоор шагнагдаба. Эрэшүүл сооһоо Алексей Кушнир илаһан байгаа.

«Трудовые резервы» бүлгэмэй суглуулагдамал командын гэшүүд Наталья Чистякова, Владимир Ильенко гэгшэдтэй 400 метрэй зайда тэнсэжэ урилдаха хүнүүд олдобогүй. Дабалтануудтай 400 метрэй урилдаанда Н. Чистякова эхэнэрнүүд сооһоо мүн лэ эрхимлээ. МНР-эй суглуулагдамал командын гэшүүн, спортын мастер Цэндсүрэнгийн Мүнхэрдэнэ 54,6 секунда саг харуулжа, кубогта хүртэбэ. Республикын рекордсмен В. Ильенко 0,2 секундаар гартаба.

800 метр. Эндэ Елена Свириденко («Трудовые резервы»), Сергей Самокрутов (профсоюзуудай спортын бүлгэм) гэгшэд бултанһаа түрүүн фиништэ хүрэжэ ерэбэ. С. Самокрутов 1500 метрэй зайда түрүү һуури эзэлээ. А. Ларионов — хоёрдохи, МНР-эй суглуулагдамал командын гэшүүн, спортын мастер Чулуунбаатарын Арюунсайхан гурбадахи шангуудта хүртэбэ. Буряад ороной суута атлет, уласхоорондын классай спортын мастер Павел Яковлев энэ жэлдэ гэмэлтэһэн аад, урилдаанай харгы дээрэ түрүүшынхеэ гаража, эрхим зурганай тоодо ороһониинь һайшаалтай. Энэ зайда эхэнэрнүүдэй дундаһаа Зүүн Сибириин технологическа институтдай студентка Ирина Ленталь алтан медаляар шагнагдаа.

Басагадай дундаһаа СССР-эй хоёр дахин чемпион, спортын мастерта кандидат Ирина Перунина 3000 метртэ 11 минута 19,1 секунда саг харуулжа, илалта туйлаба. Тренер Сергей Разницынай һурагша Улаан-Үдын 6-дахи интернат һургуули дүүргээд, багшанарай институтдай физическэ культурын факультедтэ һурахаяа оронхой. Тиигэжэ тэрэ манай республикын суута спортсменка Татьяна Поздняковае халажа абаха аргатай гэхэдэ алдуу болохогүй.

СССР-эй хоёр дахин чемпион, спортын мастер Геннадий Темников энэ зайе 8 минута 23,1 секунда соо гаталжа, түрүү һуури эзэлбэ. Монголой «Хүч» («Динамо») бүлгэмэй гэшүүн Гунгаагийн Лхамгомбо 16,9 секундаар гартаһан байна. Спортын мастер Владимир Шевляков гурбадахи шатын дипломдо хүртөө.

Улаан-Үдын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша Николай Петров 5000 метрэй зайда 14.52,2 минута саг харуулба. М. Казанцев, Ю. Чижов удаадахи һууринуудта гараһан байха юм.

Ядро түлхилгөөр, диск шэдэлгээр айлшаднай шалгарба. Монголой залуушуулай суглуулагдамал командын гэшүүн, спортын мастерта кандидат Дашдэндэвийн Махаширэ 44 метр 20 сантиметртэ диск шэдэһэн, 13 метр 74 сантиметртэ ядро түлхиһэн байна. Манай залуу атлет Олег Колтунов мүнгэн медальнуудаар шагнагдаба. МНР-эй улсын багшанарай дээдэ һургуулиин оюутан Ширниндоржийн Долгор 12 метр 63 сантиметртэ ядро түлхижэ, Уласхоорондын классай спортын мастер Надежда Миромановае 5 сантиметрээр ахижа гараа.

Улаан-Үдын 49-дэхи дунда һургуулиин һурагша Ира Константинова утые ба үндэрые харайлгаар түрүү һуури эзэлбэ. Тэрэ 165 сантиметр үндэрые харайгаа. Т. Михалева, О. Смирнова, Е. Плотникова гэгшэд удаадахи шатын дипломуудаар шагнагдаба. Багшанарай институтдай 3-дахи курсын студент Владимир Суровцев 7 метр 08 сантиметр утые харайжа, хоёрдохи һуури эзэлһэн Владимир Карповһаа 30 сантиметрээр урилдаһан байгаа. Олег Охота, Евгений Салонов гэгшэд 195 сантиметр үндэрые гаталба. Гэбэшье түрүүшынгээ һэдэлгэһээ иимэ үндэрые абаһан О. Охота илаһанда тоологдобо. Гурбан алхасаар харайхадаа, багшанарай институтдай студент Андрей Носков 15 метр 20 сантиметр абажа, кубогта хүртөө. В. Суровцев, О. Охота гэгшэд удаадахи һууринуудта гараһан байха юм.

4×100 метртэ эстафетэ дамжуулгатай урилдаанда «Трудовые резервы» бүлгэмэй эхэнэрнүүдэй, МНР-эй эрэшүүлэй команданууд илаба. 4×400 метртэ эстафетэ дамжуулгатай урилдаанда профсоюзуудай эрэшүүлэй, «Трудовые резервы» бүлгэмэй эхэнэрнүүдэй команда түрүүлээ.

— Ази түбиин нааданнуудай урда тээ аха дүү Буряад оронд айлшаар ерээд, һорилго хэжэ байһандаа урма баяртайбди. Танай спортсменүүдтэй мүрысэхэдөө, мэргэжэлээ дээшэлүүлнэбди. Саашадаа харилсаа холбоогоо улам үргэдхэхые хүсэнэбди,— гэжэ МНР-эй гүрэнэй тренер Хорлоогийн Рэнцэндорж хөөрэнэ.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр «Трудовые резервы» бүлгэмэй команда илажа, Буряадай АССР-эй Спорткомитедэй кубогаар шагнагдаа. Монголой команда — хоёрдохи, профсоюзуудай спортын бүлгэмэйхид гурбадахи һуури эзэлбэ.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 5 мянган метрэй зайда урилдаан.

В. ПЛУТТЫН фото.

Барилдаанай түүхэ

БУХЭ ТУХАЙ ДОМ…

Манай Ага нютагта урдань суута гараһан, бар хүсэтэй бүхэшүүл олон байһан юм. Тэдэнэй нэгэн болохо Жамбуунай Цэрэн гэдэг Зүдхэли нютагта зуугаад жэлэй саада тээ ажаһууһан юм гэхэ. Гушаад наһа гүйсэжэ, бэеэ хүсөөд ябахадань, дүтэ нааша Цэрэниие диилэхэ хүн олдохоёо болиһон, ажал хүдэлмэридэ ябажа, юумэ үргэхэ, буулгахадаа, гүндүү бүхыень зон гайхадаг юм һэн ха. Тиин, тэрэнэй ехэ хүсэтэйе гайхал болгон, домог түүхэ мэтээр хүн зон хөөрэлдэдэг. Һонирходог байһан гээ. Жамбуунай Цэрэн тухай зонһоо дуулаһанаа домог болгон найруулжа зоной һонирхолдо бэшэнэб. Жамбуунтан бодонгууд угай айл байгаа.

БАРИЛДАЖА ХАЯН ГЭЭД...

Жамбуунай Цэрэн залуудаа Жабхараагай Данжинай Ринчин-Самбууе барилдаад хаяхадаа, толгойень алхаад гарашаһан ха. Һүүлдэ мэдэн гэхэдэнь, тэрэнь Агын дасанай ехэ эмшэн боложо ябаһан, «Эмшэ багша» гэгдэдэг солотой болоһон хүн байба ха. Хохомынь хуралай найрта: «Таниие хэн гээшэб гэжэ мэдэнгүй, барилдажа хаяад, алхаад гарашаһан байгаалби, хүлисыт!»—гэжэ хадаг бариһан юм гээ. Тиихэдэнь, эмшэ багша: «Хаялсахал гэжэ барилдадаг юм бэшэ гү? Бараг ааб даа, баряа хадатнай абаһууб даа» — гээд, бариһан хадагыень хүлеэн абаһан ха.

ШЭНЭҺЭНЭЙ БҮДҮҮН УЗУУРЫЕ...

Агын ехэ дасанай барилга дүүрэнги, тойруулаад дугангуудые барижа байһан үе һэн ха. Жамбуунай Цэрэн хэдэн нүхэдөөрөө дуганай барилгада хүдэлжэ байгаа. Ехэ дасанай баруун урда барилгаһаа үлэһэн шэнэһэнэй томо узуур хэбтэдэг һэн ха. Дуганай һууриин үбилтэ хэхээр лэ тэрэ узуур асарха хэрэгтэй болобод. Тэрэ узуурые тэргын пэридхэ дээрэ хээд, шэрэжэ асарха гэхэдэнь, сарнууд бэлшэшэһэн, хүдөөдэ. Яагша бэлэй! Ажал һаатахань гээшэ! Цэрэн: «Үргөөд абажа ерэел!»— гээд, хоёр нүхэдөө дахуулаад ошобод. Харахадань, узуурын тэбэрижэ хүрэхөөр бэшэ шахуу бүдүүн, сажан хахад тухай утатай, шэнэһэнэй зантагар узуур тайрадаһан хэбтэбэ. Цэрэн тойрожо харамсаараа, нүхэдөөрөө хамһажа узуурыень өөдэ бодхожорхёод, таанад нарин талаһаань үргэхэт гэжэ заагаад, тэрэ бүдүүн узуур мүрэ дээрээ абажа, тулгалан зогсоо һэн ха, нүхэдынь мүрэнүүдээ һэлгүүлэн, узуур талаһаань үргэн, ээм дээрээ абажа, табяад алхамай газарта асарһан гэхэ.

ХОБОДОЛ ҺӨӨЛЖҮҮЛЭН ГАРАХА...

Сар тэргээрээ дүүрэтэр хуһан түлеэ ашаһан хоёр хүбүүхэдүүд хүндые уруудан галгюулнад. Жалгын хободол хүндэлэн гарахадаа, гүнзэгы хободолдо дайралдан, хүндэ ашаатай тэргэнь хотогор соо һаатащаба. Яагша бэлэй гэжэ хүбүүд өөдэ уруугаа хаража, хахад тогоо болоо һэн бэзэ. Харан гэһээнь, дороһоо зээрдэ моритой Цэрэнхай хэбэртэй ерэжэ ябаба. Цэрэн тэдэнэй хажууда ерэжэ харахадаа, ойлгоо һэн. Морёо нэгэ хүбүүндэнь барюулжа, сараа аалихан туугаарай, ши сараа хүтэлхэш, би үргэхэб гээд, тэргын нэгэ талада гаража, хойто нэгэ сахаригыень дээрэ гэгшэ үргэжэ, гараха эрмэг дээрэнь табижархиба. Сарнуудынь нэгэ сахаригайнь эрмэг дээрэ гаргагдахадань, жүдхөөд гарашоо һэн. Тиин, иимэ хободолдо эрид гарадаггүй, һөөлжүүлэн ябуулаад гарадаг юм, харгыгаа ямар бэ гэжэ хаража ябаха ёһотой юм даа гэжэ хүбүүдтэ зааажа үгөө һэн ха.

ШАБАРТА УНАҺАН БУХЫЕ...

Шулуутын булагта дүнэн буха шабардаад, таба-зургаан хүн сугларжа, яашье гаргажа ядажа байбад. Яагша бэлэй гэлдэжэ, гайхалаа барижа байтарынь, Жамбуунай Цэрэн тэдэн тээшэ ерэжэ ябаба. Тэрэнэй ерэжэ ябахыень тэдэ харахадаа, баяртайнууд, Цэрэнээр татуулха гэлсэжэ зүбшөөд, таһан боложо, бага зэргэ дүнгөөд байхабди гэжэ хэлсэбэ. Жамбуунай Цэрэн тэдэнэй хажууда ерэжэ, морёо татаад мэндэшэлбэ. Юун болоһыень харахадаа ойлгоод, мориһоо буун сасуу, моринойнгоо жолоо бүһэдөө хабшуулан бүхэлөөд, бухые таталсажа оробо.

Булта «Зэ!»—гэлдэн, гансата хүсэлэн татаһан шэнги болоод, Цэрэнэй татахада, бэшэниинь хэлсэһэнэйнгээ ёһоор һэмээхэн дэмжэлсэһэн шэнги болоод байбад. «Зэ!»—гэһэн олоной абяан доро Жамбуунай Цэрэн тэрэ бухые шабарһаа һугалан, хүүесэ шэрээд гаргажархиба. Тиин, эдэнэр бухые намаар татуулжа гаргуулба гэжэ мэдэжэ байбашье, иигэжэ хэлээ һэн гэдэг: «Шүдхэр аба ехэ! Олоной олигтой гэжэ татажа гаргаба аа гүбди!..»

САРАЙ ГУЯ, МЭШЭЭГ ТАЛХАН

Агын яармагта Жамбуунай Цэрэн ошоод, дэлгүүр наймаа һонирхон, хаража ябаба. Нэгэ хүн шарга дээрэ сарай тарган дүрбэн хүл мяха наймаалжа байба. Хүнүүд хүсэлжэ, хоёр гараараа үргэн, хэды шэнээн болохо гээшэб гэжэ даажа ядан, үргөөд, үзэжэ байгаад. Цэрэн тэдэнэй хажууда бии боложо, амба сарай гуяын шагайтаһаа баруун гараараа дээрэ үргөөд, дүрбэн пүүд болохолтай гээ һэн ха. Тиихэдэнь, тэндэ байһан зон амаа ангайлдан гайхаһан байгаа.

Мүн энэ яармагта хоёр пүүдэй сагаан талхатай мэшээг баруун гарайнгаа альган дээрэ үргөөд, зониие гайхуулһан түүхэтэй юм.

БҮХЭШҮҮЛЭЙ БАРИЛДААН

Гашууһай хотогорой Шулуута руу ороһон Шара хотогор гэжэ хүндыдэ Жамбуунай Цэрэн хонидоо адуулжа ябаба ха. Харааниинь, зүүн урда хүтэлөөр нэгэ сагаан моритой хүн дабшажа ерээд, харгыһаа гаран, Цэрэнэй хажууда ерэбэ. Амар мэндээ хэлсээд, танилсан байхадаа, тэрэ хүн Цэрэнһээ асууба:

— Жамбуунай Цэрэнэйхи хаана байнаб, та намда заажа үгыт.

— Заахада болохо, ямар хэрэг зоригтой ябаа һэмта?

— Хэрэг зоригшье бага даа. Жамбуунай Цэрэн гээшэ бүхэ хүн гэжэ дуула… даад, үзөө һаа, я… гэжэ зорижо ер…

— Байза, тамни … лэйт? Дүтэ нааша … хараһанаа һананаг… алдартнай хэн гээш…

— Би Дээдэ-Бо… даа, Дэлгэрэй Б… Нютагайхидни Мүшх… сэгшэ даа. Хяла, … хэрэгтэй аад, дүтэ… гэжэ Жамбуунай Ц… заад, хүсэеэ үзэл… һаа гэһэн хүсэлэнт…

— Холоһоо зор… байнат даа, теэд … Цэрэн гээшэтнай т… хэ хүн бэшэ юм … суу болоо юм гээб… тай носолдоод тур… нэгэшье хаяжа үз… гэжэ Цэрэн харюу…

Тэрэ хүн Цэрэ… байшаба. Гайхана, … бэртэй.

Цэрэн тэрэ хүнд…

— Нэгэ туршаад … үзэлсээл даа.

— Намайе хаяжа… най, Цэрэндэ ошу… ягдашоо һаа, Цэрэ… даха гэжэ ошоһон… бы даа.

Энэ үедэ үдэ на… хонид хургалжа … гэрэй Бата зүбшөө… моридоо табижар… оролсожо барилд… һабардажа, альгаа … дүрэ буляалдан б… рэн Батые үрооһэ… рээ абажа ерээд, … бижархиба ха. Бата… гурба сэхэрүэ»—… үшөө хоёр дахин … даа, дүрөөрөөшье, … шье булигдажа хая… гээ.

Жамбуунай Цэр… нииие гурба дахин … хадаа, иигэжэ хэл…

— Холын нүхэр … буунай Цэрэндэ б… гэжэ ошолтогүй … энээхэн айлда ош… даа,—гээд, тэрэ мор… дожо, дүтын айл… ха.

Б-Б. НА…

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

«Россин ажабайдал» гэһэн ниитэ гаршаг газетын хуудаһануудта заншалта болоо. Энэ ниитэ гаршагай материалнуудаар мүнөөдэрэй номер эхилнэ.

«Парламентын юрын үдэрнүүд» гэһэн ниитэ гаршаг доро В. Бадмаевай «Сессиие хойшолуулха гэжэ шиидхэбэ» гэһэн корреспонденци үгтэбэ. Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй сессиие сентябриин 10-да зарлахаар хараалагдаһан байгаа. Тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэриин шахардуу байдалда ороһонтой, таряа хуряалгын хүдэлмэриин хойшолуулагдахаар болоод байһан энэ үедэ сессиин хүдэлмэриие октябрь һара хүрэтэр хойшолуулхые Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй заседани дээрэ республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов гуйба. Президиумэй гэшүүд тэрэнэй гуйлтые ханаба. Республикын Верховно Соведэй сесси дээрэ зүбшэхэ зүйлэй асуудалнуудаар һанамжанууд оруулагдаһан байна.

«Силосэй траншейнүүд дүүргэгдэнэ» гэһэн гаршаг доро Ц. Цыренжаповай хүтэлбэрилдэг оньһожоруулагдамал бригада үдэр бүри 600 тонно силос дарана. Ажахыда мүнөө нэй байдалаар бүхыдөө 4 мянган тонно силос дарагдаад байна. Үбһэ хуряалга ажахыда урагшатай һайнгаар ябажа байнхай.

«Бог үбһэндэ дарагдаа»—иимэ гаршагтай сошордомо дохёо ажалай ветеран, Буряадай АССР-эй габьяата агроном А. Стрелков дуулгаба. Ивалгын районой Ивалгын совхоз-техникум дээдын зурганнуудта хандажа, тарилгынгаа талмайе үргэдхэхэ асуудал табидаг юм.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Безымянный замок» —6 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 10.40—Литературно-уран һайханай «Үгэ» программа. 12.40—«Амар сайн, хүгжэм!» 13.30—Время. 17.15—«О скитаниях вечных и о земле»—теле-зүжэг. 17.45—Хүгжэмтэ жаса. 18.30—Хүүгэдтэ дамжуулга. 19.30—Время. 20.00—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 20.10—США-гай конституци ба СССР-эй ерээдүйн конституци. 20.55—«Безымянный замок»—6 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 22.00—Время. 22.30—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 22.35—Донецкдэ Джон Леннонэй дурасхаалай фестиваль. 00.35—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.20—… «Пойдем в кино!»—… эдир харагшын те… 10.45—«Три веселы… үхибүүдтэ фильм. … «Ошибка Микоши… Фильм-концерт. … надцать мгновени… уран һайханай фи… сери. УЛААН-УДЭ. … римтата фильмү… «Микрофон … 19.10—РСФСР-эй … стка Ч. Шанюшкина… га. 19.50—Байгал. … шад» (буряадаар). … хи СПТУ-гай … МОСКВА. 21.00… нойрсогты, багашуу… Мэдээсэлнүүд, … 21.20—«Минии хан… хан шарайнууд». 22… падай угалза хээни… «Мгновечия...»—ура… фильм. 2-дохи сери…

Редактор
Р. Б. ГАР…

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета. Гастроли Душанбинского государственного русского драмтеатра им. Вл. Маяковского. Генералы в юбках—в 19.

«Дружба»
«Судьба барабанщика»—в 9-30, «Мужчины-проказники»—в 11-10, 13, 15, 17, 19, 21.

«Родина»
Мультфильмы — в 10, 16, «Обманщики»— в 12, 14, 18-10, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал —«Отпетые мошенники»— в 9-30, 11-50, 14-10, 16-30, 18-50, 21-10.
Зелёный зал —«Побег»— в 9-40, 11-40, 15-40, 17-40, «Однажды в Америке» (3 серии)— в 19-40.

«Октябрь»
Таинственный остр… Кинг-Конг (фильм … — в 11-10, 15-30, … жив (фильм 2) — в … джазе только деву… 21-40.

«Восток»
«Пугало»— в 15-30, … — в 17, 19, 21. …

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62. отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское 3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия— 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45.
Заказ № 91.